

BERNARD STULLI

**PRILOZI GRAĐI ZA HISTORIJU
1918-e
U ISTRI I TRSTU**

BERNARD STULLI

PRILAZI GRADI ZA HISTORIJU

1918-6

II ISTRJI I TRSTU

BERNARD STULLI

PRILOZI GRAĐI ZA HISTORIJU 1918-e U ISTRI I TRSTU

Do sada je objavljeno razmjerno vrlo malo historijske građe za historiju 1918-e u Istri i Trstu, a nema još ni studija, koje bi na široj osnovi izvorne građe obrađivale probleme 1918-e u tim krajevima.

Ovdje objavljujemo neke priloge takvoj građi, s nastojanjem da se prije svega dokumentarno osvijetle januarski događaji 1918. god., kada se i u Trstu i u Puli očitovao pokret revolucioniranih masa, kao dio takvog pokreta u čitavoj Austro-Ugarskoj ¹⁾. Dok. br. 1. ilustrira ta zbivanja u Trstu, gdje je u dva navrata, i to 14.—15. I. i 28. I.—2. II. 1918. došlo do javne masovne akcije. Nažalost, do sada su nam bili dostupni samo tekući brzopjavni izvještaji vojnih vlasti iz Trsta o tim događajima. Nesumnjivo će konačni, završni, izvještaji vojnih i *civilnih* vlasti, ako ih se naknadno pronađe, još u mnogome upotpuniti ovu dokumentaciju, pa olakšati naučnu interpretaciju januarskih događaja u Trstu.²⁾

Dok. br. 2—4 odnose se na revolucionarnu akciju radnih masa Pule, kako se razvila u vremenu od 22.—28. I. 1918. Ova je građa nešto iscrpnija, naročito time što sadrži i završni izvještaj šefa civilne vlasti u Puli, pa već sada u mnogom pogledu dopunjuje podatke, koji su nam bili poznati iz dosadašnjih radova o odnosnim zbivanjima u Puli.³⁾

Dok. br. 5—6 daju nam nove i detaljnije podatke o inače već poznatom pokušaju pobune na torpiljarki »80« u Puli početkom mjeseca maja 1918. god.⁴⁾ Pritom je dakako presuda Prijekog suda sa svojim obrazloženjem (dok. br. 5) najzanimljiviji izvor. U ovom slučaju nam međutim nedostaju izvještaji, koji bi, kao u slučaju izvještaja »tvrdavnog kome-sara« u Puli, na široj osnovi osvijetlili ovu akciju na torpiljarki »80« u sklopu općeg revolucionarnog previranja među mornarskim masama u austrougarskoj ratnoj mornarici tokom 1918. godine.

Isto vrijedi i za dok. br. 7—9, koji nam daju nešto bližih podataka o akciji Vicka Splivala i Carmela Forestija, te njihovom bijegu hidroavionom »L 127« iz Lošinja u Italiju. I tu saznajemo samo detalje o tehničkim okolnostima, pripremi i izvršenju njihova bijega, a ništa поблиže o njihovim političkim shvatanjima i težnjama. Svakako je karakteristično kako Hidroavionska komanda u Puli izvrće notorne činjenice, pa Vicka Splivala, Hrvata iz Vignja na poluotoku Pelješcu, proglašava — Talija-

nom!⁵⁾ Jednaku tendenciju ima naravno i nalog iste Komande od 5. VII. 1918. (dok. br. 9), koji proglašava nepouzdanim, i nepoželjnim elementima na izoliranim vojnim stanicama (kao što je ova na Lošinj), samo »Talijane, Srbe i Čehe«, imputirajući svim ostalima u cjelini »lojalnost« prema vladajućima i prema Habsburškoj Monarhiji kao državnoj tvorevini.

Posljednji dok. br. 10, sa svojih 8 priloga, vrlo je zanimljiv izvor za prilike u Puli koncem oktobra i u toku novembra mjeseca 1918. god., a posebno za zbivanja oko sudbine austrougarske ratne mornarice po slomu Monarhije. Po svom uvodnom dijelu, i prilogu I., zanimljiv je i za historijat ustanka mornara u Boki Kotorskoj 1.—3. II. 1918., na koji se autor izvještaja usput osvrće.⁶⁾ Inače, mnogi podaci iz ovog izvještaja J. Luterottija, pa neki tekstovi u prilogima njegovim, poznati su nam od ranije,⁷⁾ ali ih radi cjelovitosti nismo ovdje izostavljali. Najzanimljiviji je svakako, općenito i po novim podacima, onaj dio izvještaja, koji opisuje onu lukavu i tako tipičnu »taktiku« talijanskih vojnih snaga, na čelu s admiralom U. Cagnijem, u njihovom nastojanju da se što brže i lakše domognu ratne luke Pule i tamo stacionirane flote. U tome je zapravo i glavna vrijednost ovog historijskog izvora, koji je, uz dužnu kritičnost i potrebnu rezervu, vrlo koristan. Tu potrebu kritičnosti i rezerve naglašavamo, jer je izvještaj inače teško opterećen brojnim naivnostima i netočnostima i izvrće smisao brojnih historijskih događaja, posebno ustanka bokokotorskih mornara; hipertrofira »revolucionarne« akcije inteligencije, a potcjenjuje stvarne revolucionarne akcije masa; nesuvislo govori o nekoj »uspjeloj revoluciji« u Puli koncem oktobra 1918. god.; priča kako su se imperijalističke velike sile nalazile u borbi za »svetu stvar slobode«!; prešućuje, očito s tendencijom, neke stvari, kao n.pr. uloge admirala Vukovića i Price, i t. d.⁸⁾ No, i po svemu tome, uz napred navedene razloge, ovaj će izvještaj J. Luterottija svakako biti koristan izvor za istraživače odnosnih historijskih problema. Pisan je vrlo nezgrapnim jezikom, uz mnoštvo pravopisnih griješaka, koje smo međutim ostavili kao ilustraciju pismenosti na hrvatskom jeziku ljudi, koji su smatrali da pomažu — po njihovim riječima — »revolucionarnoj propagandi jugoslavenske inteligencije«, i koji su faktički u onim burnim danima oktobra—decembra 1918. god. učestvovali u donošenju često presudnih vojno-političkih odluka u političkim zbivanjima i borbama za — »našu stranu«!

Bilo bi nesumnjivo korisno da se nastavi prikupljanjem i objavljivanjem arhivske dokumentacije, srodne ovoj koju objavljujemo u ovom broju »Vjesnika«.⁹⁾ Ako se pritom uspije uz dokumente iz službenih izvora prikupiti i one iz privatnih, koji ilustriraju djelatnost raznih političkih organizacija, grupa i pojedinaca, a osobito takve koji dokumentarno objašnjavaju opće političke i revolucionarne težnje i akcije naših radnih masa, bit će stvorena solidna osnova za temeljitu i kritičnu naučnu ocjenu historije 1918- u našim krajevima.

B I L J E Š K E :

1. O ovoj januarskoj revolucionarnoj akciji, koja je bila neposredan odjek Oktobra u Rusiji a potaknuta općom situacijom u zemlji i zastojem mirovnih pregovora u Brest—Litovsku, pisao je kod nas u novije vrijeme najviše F. Čulinović, 1918.

na Jadranu (Zagreb 1951); isti, Odjeci Oktobra u jugoslavenskim krajevima (Zagreb 1957). Uz to vidi i B. Stulli, Ustanak mornara u Boki Kotorskoj (Split 1959), gdje se u opširnom uvodnom dijelu detaljnije prikazuje ta akcija, na temelju važnije dosadašnje literature i objavljene dokumentacije.

2. Ono što je ranije o tome pisano sasvim je fragmentarno ili netočno. Posebno je neistinito — tendenciozno pisala o tome talijanska ineditistička publicistika kao n.pr. S. Benco, Gli ultimi anni della dominazione austriaca a Trieste (Milano 1919), te G. Gaeta, Trieste durante la guerra mondiale (Trieste 1928).

Na temelju do sada pristupačne dokumentacije pokušali smo dati što iscrpniji prikaz ovih događaja u Trstu u napred citiranom djelu: Ustanak mornara u Boki Kotorskoj (Split 1959).

3. Uz ranije pisanje H. H. Sokola u djelu Österreich-Ungarns Seekrieg (Wien 1933), o tome su u novije vrijeme kod nas pisali: F. Čulinović, 1918. na Jadranu; isti, Odjeci Oktobra , te M. Balota, Puna je Pula (Zagreb 1954) i Vj. Bratulić, Odjeci Oktobarske revolucije u Istri («Jadranski zbornik», god. II. Rijeka 1957., str. 20 i slijed.). Uz to vidi i naše cit. djelo: Ustanak mornara, gdje je uglavnom upotrebljena ovdje objavljena dokumentacija.
4. H. H. Sokol, n. d. donosi o tome neke osnovne podatke. Uz to vidi još: F. Čulinović, n. d.
5. To ponavlja naravno i H. H. Sokol, n. d. str. 693.
6. Detaljniji kritički osvrt na ovaj prilog I. dali smo u našem citiranom djelu: Ustanak mornara
7. Vidi n. pr. F. Čulinović, Odjeci Oktobra, str. 411 i slijed.
8. Na neke od izrazitijih netočnosti ukazali smo uobičajenim znakom i u samom reproduciranom tekstu ovoga izvještaja.
9. Pri pronalaženju ovdje objavljenih dokumenata iz Austrijskog državnog arhiva u Beču, dragocjenu uslugu nam je učinio I. Karaman, arhivist Drž. arhiva u Zagrebu, pa mu i ovom zgodom zahvaljujemo na pomoći.

1.

Trst, 14. I. — 2. II. 1918.

Depeše Okružne pomorske komande u Trstu upućene Odjeljenju za mornaricu Ministarstva rata u Beču o toku i razvoju revolucionarne akcije radnih masa Trsta u vremenu od 14. I. — 15. I. 1918. i od 28. I. — 2. II. 1918.

14. I. 1918.

Heute früh Arbeitseinstellung Austriawerfte¹⁾, Lloyd²⁾ und mehrere kleine Betriebe. Arbeiter marschierten geschlossen Arbeitsheim, entsandten deputation zu Statthalter. Nachmittags versuchte grössere Gruppe vorwiegend Knaben Demonstrationszug über Corso, wurde durch militärische Polizeiwache zerstreut. Militärische Betriebe militärisch besetzt und starke Bereitschaften vorgesorgt, doch wurde Ruhe nirgends gestört. Morgen früh voraussichtlich Wiederaufnahme Arbeit.

15. I. 1918.

Heute nur partielle Arbeitseinstellung Werfte San Andrea, Ruhe wurde nicht gestört. Arbeiterdeputation stellte gestern Statthalter achttägige Frist, falls dann nicht volle Brotration ganzer Bevölkerung Triest zugebilligt, Arbeitseinstellung. Nach Äusserung Sozialistenführer Puecher³⁾ richtet sich Bewegung gegen Fortdauer Krieges.

28. I. 1918.

Arbeiter San Marco, San Andrea heute neuerlich in Ausstand getreten, angeblich wegen zu kleiner Verpflegsquote für diese Woche.

28. I. 1918.

Nachtragsmeldung. Arbeiterausstand erstreckt sich auch auf Schiffswerfte San Rocco.

29. I. 1918.

Ausstand andauernd. Es haben sich auch Arbeiter kleiner Betriebe angeschlossen dergleichen hier komandierte Arsenalarbeiter. Arbeiter verlangen sofortige Verbesserung der Verpflegung und ehesten allgemeinen Frieden. Sozialdemokratisches Organ «Il lavoratore» erscheint ab heute als offizielles Organ des Arbeiterrates.⁴⁾ Ruhe bisher nicht gestört. In Pirano gestern belanglose Demonstrationen von Frauen und Kindern.

30. I. 1918.

Streik hält an. Vormittags erzwangen Gruppen Jüngendlicher, später auch Ordner der Arbeiter, Schliessung der Kaufläden, demonstrierten dann vor Statthaltereie. Demonstrationszug konnte vor Erreichen deutschen Konsulates abgedrängt werden. Arbeiterführer mit rotem Armbinden sollen Ordnung aufrechterhalten, sind aber machtlos. Ein Polizeikordon wurde mit Steinen und Stöcken angegriffen, doch gelang Zerstreuung Demonstranten ohne Waffengebrauch. Mit Rücksicht auf mittags vorgekommene Demonstration, bei der »nieder mit dem Militär« gerufen

wurde, ist Statthalterei aufmerksam gemacht worden, dass ein Ausbreiten der Bewegung nach dieser Richtung sehr ernste Folgen zeitigen könnte. Später wiederholte Demonstration bei Kriegsausstellung durch Kinder.

31. I. 1918.

Streik dauert an, doch haben einige Arsenalarbeiter Arbeit aufgenommen. Gestern nach Einbruch Dunkelheit in den Mangels Kohle dunklen Strassen mehrere Demonstrationen Jugendlicher, wobei dem deutschen Generalkonsulat eine Fensterscheibe eingeschlagen wurde. Arbeiter erzwangen durch Abgesandte Sperung Vergnügungslokale, Banken, Kaufläden. Organ des Arbeiterrates heute gegen antimilitaristischer Rufe und Demonstrationen Jugendlicher Stellung.

31. I. 1918.

Heutiger Tag ruhig verlaufen, Arbeiter in einigen kleinen Betrieben haben die Arbeit aufgenommen.

1. II. 1918.

Heutiger Tag ruhig verlaufen, Arbeit soll morgen allgemein aufgenommen werden.

2. II. 1918.

Arbeiterausstand beendet. Arbeiterführer Abgeordneter Pittoni⁵⁾ heute abends vorgeschlagen behufs Feststellung, dass Ausschreitungen während Bewegung nicht von Arbeitern begangen. Ersuchte Aufmerksamkeit militärischer Stellen auf die sehr schlechte Approvisionnement in Triest und dem Küstenlande und Notwendigkeit der Besserung zu lenken.

-
1. »Austria—Werfte«, kao privredna i administrativna jedinica, obuhvatala je sva brodograđevna i srodna poduzeća tršćanskog bazena, koja su radila za potrebe ratne mornarice i uopće mornaričke službe.
 2. Misli se na »Osterreichischer Lloyd«, poznato i najveće brodarsko društvo Austro-Ugarske sa sjedištem u Trstu. Sredinom 1914. god. imalo je trgovačku flotu od 61 jedinice s 234.758 BRT.
 3. Dr. Edmondo Puecher je bio vođa nacionalističkog krila talijanskih socijaldemokrata u Trstu.
 4. Jedine novine koje su tada izlazile u Trstu bio je talijanski socijaldemokratski list »Il Lavoratore«, koji se štampao u smanjenom formatu i to kao »Bollettino del Consiglio degli operai« t. j. kao službeni organ radničkog Sovjeta. Za slovenske radnike je redakcija tršćanskih građanskih novina »Edinost« štampala slovenski prijevod »Bollettina« pod naslovom: »Sporočilo Delavskega sveta« — Prevod iz »Lavoratora«. Koliko nam je poznato štampan je br. 1. od 29. I. i br. 2. od 30. I. 1918.
 5. Valentino Pittoni, poslanik u bečkom Parlamentu, jedan od vođa talijanske socijaldemokratske partije u Trstu.

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, XV — 3/10, PK 221, 249, 446, 475, 475 ad, 488, 488 ad, 524.

2.

Beč, 24. I. 1918.

Telefonska depeša Odjeljenja mornarice Ministarstva rata upućena Lučkom admiralatu u Puli, s taktičkim uputama, kako da se postigne »mirno okončanje« revolucionarne akcije radnih masa Pule.

Mit Bezug auf den dem K. M. seitens des k. k. Ministeriums des Innern zugekommenen Bericht über die Ausstandsbewegung in Pola und die darin zum Ausdrucke gebrachte bevorstehende Intervention des Abgeordneten PITTONI wird folgendes mitgeteilt:

Aus zweckmässigkeiten Gründen, speziell um eine Verschärfung der Situation und etwaige Rückwirkung auf das Hinterland bei den gegenwärtigen Verhältnissen unter allen Umständen zu vermeiden, erscheint es dringend erwünscht, bei der Schlichtung dieses Streiks im allgemeinen militärischerseits den gleichen Vorgang einzuhalten, wie er seitens des K. M.¹⁾ über ausdrückliches Ersuchen der k. k., bzw. der k. u. Regierung²⁾ anlässlich der in den letzten Tagen stattgehabten grossen Ausstandsbewegungen in N. Ö.³⁾, Steiermark und Ungarn gehandhabt wurde, der darin gipfelte, dass zunächst auf gütlichem Wege durch Verhandlung mit den Abgeordneten und sodann durch Einwirkung der Abgeordneten auf die Vertrauensmänner der Arbeiterschaft eine friedliche Beilegung des Streiks herbeigeführt wurde.

1) Misli se na Ministarstvo rata u Beču.

2) Podrazumijeva se austrijska vlada i ugarska vlada.

3) t. zv. Donja Austrija.

Kriegsarchiv — Wien: Die Marinesektion des Kriegsministeriums, X — 5/10, PK 1918, 385 ad I.

3.

Pula, 26. I. 1918. (19,35h)

Hitna depeša Lučkog admiralata upućena Odjeljenju mornarice Ministarstva rata u Beču, kojom se podnosi dnevni izvještaj o toku revolucionarne akcije radnih masa Pule, te izražava nada, da će ta akcija biti uskoro okončana.

Tagesverlauf des Streikes wie gestern ohne jedwede Störung. Nach tagsüber stattgehabter Beratung jeder Partei mit den Abgeordneten Domes, Oliva, Mailänder und Chiussi traten letztere mit Streikkomitee vor Festungskommissär und Hafenamiral, wo sie nach Darlegung Friedensbestrebungen Aussenministers und neuerlicher Versicherung raschester Repatriierung der Familien, sowie ehester Regulierung Lohnfrage erklärten in Morgen Vormittag statthabender Arbeiterversammlung mitzuteilen formell zugesichert zu haben, dass Montag Früh die Arbeit überall aufgenommen werde. Domes verbleibt noch mehrere Tage hier um mit

Vertretern der Arsenalarbeiterschaft bezüglich Details in Lohnfragen noch Vorschläge zu überreichen.

Kriegsarchiv — Wien: Die Marinesektion des Kriegsministeriums, X — 5/10, PK 1918, 413.

4.

Pula, 30. I. 1918.

Strogo povjerljivi izvještaj tvrđavnog komesara (Nr. 78/2 prās.) upućen Namjesništvu u Trstu u kome se opširno iznose uzroci, tok, posljedice i ocjene revolucionarne akcije radnih masa Pule 22. I. — 28. I. 1918. Komesar smatra ovu akciju jednim »izrazito revolucionarnim pokretom.«¹⁾

Nachdem seit Montag Früh' die Arbeit in allen hiesigen Betrieben wieder aufgenommen worden ist und sich seither keine neuerliche Unruhe unter der Arbeiterschaft gezeigt hat, glaube ich in Zusammenfassung meiner telephonischen Situationsmeldungen einen übersichtlichen Bericht über die ganze Streikangelegenheit erstatten zu sollen. Ich schicke voraus, dass ich — von den konkreten Tatsachen abgesehen im nachstehenden nur meiner persönlichen, zum Teil rein gefühlsmässigen Auffassung Ausdruck gebe, die bei meiner mangelhaften Kenntniss der politischen Gesamtsituation vielleicht durchaus irrig ist; es ist aber vielleicht für die massgebenden Stellen nicht ganz unwichtig, zu sehen, wie sich die Dinge von einem rein lokalen Gesichtswinkel aus darstellen.

Die vorausgeschickt, glaube ich meinen Gesamteindruck dahin zusammenfassen zu können, dass es sich um eine ausgesprochen rewo-lutionäre Bewegung gehandelt hat, die nur — dank dem ganz besonders einsichtsvollen Entgegenkommen der Marineverwaltung und dem sehr geschickten Eingreifen des Abgeordneten Domes²⁾ — auf das ökonomische Gebiet übergeleitet und so zum Stillstand gebracht wurde. Ich resumiere zuerst kurz den.

Verlauf des Streiks

Dienstag den 22. Jänner. Zur Stunde des Arbeitsanfanges Ansammlungen der Arbeiter an den Arsenalstoren, Nichtaufnahme der Arbeit seitens der Arbeiter des Arsenalles, des Cantiere navale und des deutschen Spezialkommandos. Versuch der Landsturmarbeiter, aus dem Arsenal auszubrechen. Zug der Streikenden in den Kaiserwald,³⁾ dort grosse Versammlung. Der bisherige Sozialistenführer, Lirussi,⁴⁾ ausgepiffen. Versammlung vollkommen kopf — und directionslos. Mittags einige Vertreter bei mir mit der Bitte, eine Deputation zu empfangen und zum Hafendmiral zu führen. Diese Deputation stellte dann nachmittags folgende Forderungen: 1. Rückkehr der Familien bis 15. Februar⁵⁾, 2. Erledigung der seit langem behängenden Lohnfrage, 3. Beschaffung von Bekleidung und Schuhung, 4. Besserstellung der Landsturmarbeiter. Dies wurde ihnen alles weitestgehend zugesichert, worauf sie erklärten,

für die Wiederaufnahme der Arbeit eintreten zu wollen. Ferner verlangten sie Berufung des Abg. Pittoni nach Pola, worauf ihnen, damit die Wiederaufnahme der Arbeit dadurch nicht hinausgeschoben werde, nahegelegt wurde, demselben ein Memorandum zu unterbreiten, dessen dienstliche Übersendung zugesichert wurde. Nur der Vertreter der deutschen Arbeiter brachte auch die Forderung nach Frieden zur Sprache. Eine am selben Nachmittag abgehaltene Versammlung lehnte jedoch die Wiederaufnahme der Arbeit ab, verdächtigte die Vertreter als von den Behörden gekauft, ohne jedoch neue Vertreter aufzustellen.

Am 23. Jänner wieder Versammlung im Kaiserwald, sehr turbulent und resultatlos. Am Rückweg in die Stadt Versuch, im geschlossenen Zuge über die Riva zu ziehen, wurde von der Polizei vereitelt. Einzelne Steinwürfe, Rufe «abbasso la guerra», «abbasso il governo», angeblich auch «evviva la repubblica». Gerüchte, dass in der Infanteriekaserne Maschinengewehre bereit gestanden wären, und dass bei Eingreifen des Militärs die an der Riva vertäuten Torpedoboote für die Arbeiterschaft Partei ergreifen würden. Mittags Vertreter bei mir erklärten sich ausser Stande Ordnung aufrechtzuerhalten, überreichten schriftliche Postulate, forderten:

1) telegraphische Berufung Pittonis und schriftliche Antwort;² Telegramm an Pittoni abgesendet;³ um 3 Uhr die im Einvernehmen mit Hafenamiral verfasste Antwort überreicht;⁴ Abends Hinausgabe des Versamlungsverbotes und Publizierung eines beruhigenden Artikels im »Tagblatt«.⁶)

Am 24. Jänner dank dem Versamlungsverbote und sichtbarem Militäraufgebot vollkommen Ruhe, Nachmittag baten mich Vertreter, Ankunft des Abgeordneten zu urgieren und wegen Ausfolgung der ärarischen Verpflegung zu intervenieren. Die Brotfassung wurde vom Hafenamiral verfügt und ihnen dieses Zugeständnis gleichzeitig mit der telephonisch eingelangten Nachricht von der bevorstehenden Ankunft der Abgeordneten Domes und Oliva mitgeteilt.

Der 25. Jänner verlief gleichfalls ruhig, die Leute warteten den ganzen Nachmittag auf die Abgeordneten, die wegen Zugsverspätung erst abends mit einem ihnen nach Divača entgegengesandten Automobil ankamen. Bis in die Nacht Besprechungen der Arbeiter mit den Abgeordneten.

Am 26. Jänner vormittags Konferenz der zwei Abgeordneten, dann des Sekretärs Chiussi⁷) und des Redakteurs Mayländer⁸) mit dem Hafenamiral und mir. Nachmittag Deputation der Arbeiter unter Führung der Abgeordneten beim Hafenamiral, wo ich die von den Abgeordneten gewünschte Erklärung über die Friedensabsichten der Regierung (auf Grund der Rede Seiner Exzellenz des Ministers des Äusseren) abgab und der Herr Hafenamiral die Zugeständnisse in der Lohnfrage, die beabsichtigte Einrichtung von Arbeiterausschüssen und die Bereitwilligung zu sofortigen weiteren Verhandlungen mit Abg. Domes bekanntgab. Die Deputation sprach ihre vollkommene Befriedigung aus und versprach

sich für die Wiederaufnahme der Arbeit und die volle Aufrechterhaltung der Ordnung einzusetzen.

Sonntag den 27. Jänner fand neuerlich mit Zustimmung der Behörde eine grosse Versammlung statt, in welcher die Abgeordneten und einige andere Redner sprachen. Die Aufforderung der Redner, die Arbeit am Montag Früh wieder aufzunehmen fand zunächst in der Versammlung keinen Widerhall, erst als Abg. Domes erklärte, er würde abreisen und die Sache im Stiche lassen, wenn sie seinen Vorschlägen nicht folgten, schlug jedoch die Stimmung um, und es wurde fast einhellig die Wiederaufnahme der Arbeit unter der Voraussetzung beschlossen, dass Abg. Domes in Pola bleibe und die Behörden mit ihm und den Arbeitern über die einzelnen ökonomischen Beschwerdepunkte weiter verhandeln. Der Tag verlief weiters in voller Ruhe; trotzdem waren die Führer ihrer Sache noch nicht ganz sicher.

Montag den 28. Jänner wurde jedoch die Arbeit vollkommen normal wieder aufgenommen. Vormittag begannen die Verhandlungen im Arsenalskommando hinsichtlich der Lohnfrage, die anscheinend zur vollen Befriedigung der Arbeiterschaft verlaufen. Am Nachmittag verbreitete sich das Gerücht, dass am nächsten Tage in ganz Österreich Generalstreik stattfinden und es war daher zu besorgen, dass neuerlich auch hier die Arbeit eingestellt werde. Es gelang jedoch der intensiven Tätigkeit der Abgeordneten, die Bewegung einzudämmen und es wurde sowohl am 29. wie am 30., wo bereits die Nachrichten über den Streik in Triest vorlagen,⁹⁾ kein Versuch gemacht, den Streik neu zu beginnen.

Die Ursachen des Streiks

liegen einerseits in den wirklich traurigen Lebensverhältnissen der hiesigen Arbeiterbevölkerung, welche die in Pola ganz besonders stark fühlbaren Beschwerden des langen Krieges nicht mehr ertragen zu können vermeint, und in den rückständigen Lohnverhältnissen des Seearsenals, die den Arbeitern erst jetzt durch den Vergleich mit den Löhnen der an ihrer Seite arbeitenden Angestellten des Cantieré navale und des deutschen Spezialkommandos bewusst geworden ist, andererseits jedoch in der von aussen kommenden politischen Agitation.

Die Agitation, die zuerst und zwar schon seit längerer Zeit, unter der Mannschaft der Marine erkennbar war, war dreifacher Art. Zunächst erregten die Gemüter die Nachrichten aus dem revolutionären Russland, die ja bis vor kurzem von unserer Presse auch der offiziellen, mit einem gewissen Behagen und Beifalle verbreitet wurden, und die hier in der Festung, wo der polizeiliche Druck naturgemäss die ganze Kriegszeit hindurch viel stärker war als im Hinterland, einen besonders günstigen Boden fanden. In zweiter Linie ist die sozialistische Agitation, die den herannahenden Frieden als ihr Verdienst zu vindizieren bestrebt ist, auch hieher vorgedrungen, ohne jedoch auch ihre Disziplin, die durch die Einstellung jeder Organisationsarbeit während der Kriegszeit an Boden verloren hat, zur Geltung bringen zu können. Drittens ist schliesslich nicht von der Hand zu weisen, dass auch die südslavischen Selbständigkeits-

bestrebungen mit im Spiele sind; bezeichnend hierfür ist die parteioffizielle Warnung in der beiliegenden Nummer des »Hrvatski List«, die einen derartigen, von niemand ausgesprochenen Verdacht zurückzuweisen sucht. Der Beweis für bolschewikische oder jugoslawische Tendenzen der eigentlichen Anstifter des Streikes erscheint mir dadurch erbracht, dass die Arbeiterschaft zuerst den Zweck einer Friedenskundgebung ganz unbeachtet liess, — erst die reichsdeutschen Arbeiter haben diese Note dann angeschlagen — und dass auch die ökonomischen Ziele der Bewegung in keiner Weise formuliert waren, sondern sich erst nach ihrem Ausbruch herauskristalisiert haben. Speziell auf südslavische Tendenzen deutet die anscheinend planmässige Hetze gegen den früheren Führer der italienisch-sozialistischen Partei, eine Hetze, die unter Heranziehung der den militärisch gepflegten Arsenalarbeiter vollkommen fremden Approvisionierungsfragen noch in der letzten Versammlung in Erscheinung trat, Auch das in den Versammlungen laut gewordene Verlangen nach einer Berufung des Abgeordneten Spinčić ist nur durch solche Tendenzen erklärlich.

Selbstverständlich sind diese unterirdischen Strömungen der grossen beteiligten Masse nicht bewusst geworden. Wie diese Masse bearbeitet war, zeigt das allgemein verbreitete Gerücht, dass bei einem Eingreifen des Militärs die Marine auf die Landtruppen schiessen würde, dann die von einem Arbeitswilligen ausgesprochene Befürchtung, dass sich bei Wiederaufnahme der Arbeit die Engländer und Franzosen — offenbar das französische und englische Proletariat — an den Polesaner Arbeitern rachen würden, und dergleichen Unsinn mehr. Zweifellos stand der grösste Teil wenigstens der einheimischen Arbeiterschaft unter dem Terrorismus einer kleinen Gruppe, deren eigentliche Ziele nicht zur Erscheinung gekommen sind.

Es darf aber nicht verkannt werden, dass diese Agitationen in den

ökonomischen Verhältnissen

der Polesaner Arbeiterschaft einen besonders günstigen Nährboden gefunden haben. Die massgebenden Kreise — und auch ich war in dieser Anschauung befangen — standen immer auf dem Standpunkte, dass wir hier so gut wie an der Front seien, und dass sich daher der Einzelne bei allen Entbehrungen noch immer glücklich schätzen müsse, wenn er nicht im Schützengraben, und nicht gerade in unmittelbarer Lebensgefahr sei. Aber die sich der militärischen Situation nicht so bewusste Menge hat schon vor dem Durchbruche der Isonzofront die Notwendigkeit der verschiedenen militärischen Massregeln nicht eingesehen, hat auch schon nach wenigen Tagen den Ernst der Fliegerangriffe wieder vergessen, und hat sich deshalb insbesondere seit den Erfolgen unserer Offensive in Italien viel mehr mit der Bevölkerung des Hinterlandes als mit jener des Grenzgebietes, oder gar mit den Truppen an der Front verglichen. Und da ist nicht zu leugnen, dass dieser Vergleich sehr zu Ungunsten der hiesigen Verhältnisse ausfallen musste. Die jetzt bald dreijährige Trennung von ihren Familien, der Mangel jeder hauslichen Bequemlichkeit

und Erholung, der jede freie Bewegung hemmende polizeiliche Zwang sind den Arbeitern, denen diese Beschränkungen vollkommen zwecklos erschienen, unerträglich geworden, und zwar umsomehr als ihnen der kolossale ökonomische und soziale Aufschwung, den die Arbeiterschaft des Hinterlandes während der Kriegsjahre genommen hat, verschlossen geblieben ist. Nur die fremden Arbeiter — Cantiere navale und Reichsdeutsche — hatten Kriegslöhne, die Arbeiter des Arsenalles und die sonstigen hiesigen Zivilarbeiter bezogen bisher keine wesentlich höheren Löhne als sie in Friedenszeiten genossen hatten. Dabei ist die Teuerung hier um nichts geringer als in den Grosstädten, und nur deswegen noch empfindlicher, weil auch um Geld nichts, gar nichts zu haben ist. Auch die in anderen Städten im Kriege entstandenen Wohlfahrtseinrichtungen bestehen hier nicht, weil Geldmittel und Mitarbeiter aus besser situierten Kreisen vollkommen fehlen, und die öffentlichen Mittel und die Arbeitskraft der Behörden unmöglich hinreichen. Gewiss ist an allen Orten und in allen Kreisen durch den Krieg das Niveau der Lebenshaltung tief herabgedrückt worden; nirgends aber, von den eigentlichen Kampfgebieten, kann mit solcher Berechtigung wie hier geradezu von einer Verelendung der Massen gesprochen werden.

Die Folgen des Streiks

sollten sich deshalb nicht bloß auf die Erfüllung der konkreten Forderungen der Arbeiterschaft, die ja in fast allen Punkten auf dem besten Wege ist, beschränken, sondern sich auch auf eine allgemeine Aktion zur Hebung der ökonomischen Verhältnisse erstrecken. In dieser Hinsicht möchte ich insbesondere auf die unbedingte Notwendigkeit einer raschen Sanierung der Gemeindefinanzen hinweisen, ohne welche die Gemeinde eine gedeihliche Tätigkeit nicht mehr entfalten kann. Das rasche Insbretreten der Volksbekleidungsaktion wäre gleichfalls sehr wichtig.

Als eine nicht ausser Auge zu lassende Folge des Streiks wird sich aber von allem auch eine steigende Unzufriedenheit unter dem niedrigen Mittelstande, vor allem der Beamtenschaft erweisen. Ich erachte es als meine Pflicht, in dieser Richtung eindringlichst zu warnen, und zu bitten, eine Besserstellung der Beamten in Pola raschestens in Erwägung ziehen zu wollen. Auch bei allen Mittelstandsaktionen bitte ich Pola besonders berücksichtigen zu wollen.

Von den einzelnen Forderungen der Arbeiter entziehen sich die meisten einer direkten Einflussnahme der Zivilverwaltung; nur die

Repatriierung der Flüchtlinge

ist vor allem im Wirkungskreise der politischen Verwaltung gelegen. Nachdem die militärischen Behörden ihren früheren Widerstand gegen die Rückkehr der Zivilbevölkerung nach Pola aufgegeben haben, wäre es zur Beruhigung der Bevölkerung sehr erwünscht, wenn die Repatriierung raschestens durchgeführt werden könnte. Ein längeres Hinhalten

...könnte zu neuerlichen Schwierigkeiten führen. Selbstverständlich sollte auch die mit der Repatriierung im Zusammenhange stehende Wiederaufbauaktion energisch in Angriff genommen werden.

Zum Schlusse fühle ich mich verpflichtet, besonders hervorzuheben, dass die Haltung der Polizei, und zwar sowohl der Beamtenschaft wie der Wache während des Streiks eine ganz vorzügliche war. Die Durchführung der Sicherheitsmassnahmen durch den Leiter der Polizeiabteilung, Kommissär Dr. Platter war höchst umsichtig, zweckmassig und taktvoll, die sehr angestrengte Tätigkeit der Agenten und Wachorgane unter der ausgezeichneten Leitung des k. k. Hauptmannes Reppell tadellos, ruhig und rücksichtsvoll. Beweis dessen, dass keine Arretierung und keine Strafamtsbehandlung nötig wurde. Auch die übrige Beamtenschaft der Bezirkshauptmannschaft hat ihre Pflicht in diesen Tagen restlos erfüllt.

-
1. »Tvrđavni komesar« bio je ustvari šef civilne vlasti u Puli. Nasuprot njemu »lučki admiral« je šef vojne vlasti t. j. zapovjednik ratne luke Pula, i njemu su podređene sve vojne snage na području ratne luke izuzev jedinica flote. U ovom času funkciju tvrđavnog komesara vršio je barun Hohenbruck.
 2. Tršćanski poslanik u bečkom Parlamentu. Socijaldemokrat.
 3. Misli se na šumu u Šijani.
 4. Lokalni socijaldemokratski i sindikalni funkcioner.
 5. Riječ je o građanima Pule, koji su još početkom rata prisilno transportirani u razna mjesta — logore u unutrašnjosti Monarhije, gdje su bili izvrgnuti gladi i umiranju.
 6. Odnosi se na pulski vladin list »Polaer Tagblatt«.
 7. Lokalni sindikalni funkcioner.
 8. O »redaktoru« Mayländeru nismo našli bližih podataka.
 9. Misli se na revolucionarnu akciju radnih masa Trsta, koja je nanovo započeta 28. I. 1918.

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, X — 5/10, PK 1918, 899.

5.

Pula, 10. V. 1918.

Presuda Pomorskog ratnog suda c. i k. II. divizijske komande, kao prijekog suda, kojom se František Koucky i Ljubomir Kraus osuđuju na smrt strijeljanjem. Osuđeni su, jer su s torpiljarkom »80« htjeli pobjeći u savezničke luke, a na temelju optužbe zbog pokušaja pobune i dezertiranja. Iz bilješke na kraju teksta proizlazi, da je smrtna presuda izvršena 11. V. 1918.

*Im Namen Seiner Majestät des Kaisers von Oesterreich
und Apostolischen Königs von Ungarn!*

Das k. u. k. Flaggenkriegs-gericht des k. u. k. II. Divisionskommandos als Standgericht hat nach der am 10. Mai 1918. unter dem Vorsitze des Linienschiffsleutnants Karl PRAMER und der Leitung des Haupt-

manauditors Georg KOLNBERGER in Anwesenheit des Waffenmaaten J. KOCJAN als Schriftführers, des Hauptmannauditors Dr. Ernst GRÜNNEWALD als Anklägers, des Angeklagten:

I.) Küchenquartiermeister Franz KOUCKY

II.) Marsgast M. V. M. Ljubomir KRAUS

und des Fregt. Lt. Oscar HOFFER als Verteidigers durchgeführten Hauptverhandlung über die gegen Küchenquartiermeister Franz KOUCKY und Marsgasten M. V. M. Ljubomir KRAUS wegen ad 1 und 2.) Verbrechens des versuchten Desertions komplotstiftung gem. § 15 und 216 und Verbrechens der Meuterei gem. § 159.b MStG; erhobene Anklage vom 10. Mai 1918, und den von Ankläger gestellten Antrag auf standrechtliche Bestrafung wegen §§ 15, 215 und 159.b MStG; zu Recht erkannt:

I. Küchenquartiermeister Franz KOUCKY

Bl. Nr. 1571 ex 1911 der 15. Kompagnie, vom Stande S. M. Tb. »80«, in Hnidowsy, Bezirk Schlan in Böhmen am 1. Juni 1894 geboren, ebendahin heimatzuständig, r. k., ledig, Fleischer vom Beruf, derzeit auf den Flaggeneid verpflichtet, mit Karl-Truppenkreuz und bronzener T. M. beteiligt,

II. Marsgast M. V. M. Ljubomir KRAUS

Bl. Nr. 3069 ex 1911 der 8. Komp. vom Stande S. M. Tb. »80«, am 23. August 1893 in Zagvozd, Bezirk Imotski in Dalmatien geboren, nach Spalato, gleichen Bezirkes in Dalmatien zuständig, r. k., ledig, Mechaniker von Beruf, derzeit auf den Flaggeneid verpflichtet, mit dem Erinnerungskreuzen 1912/13 und Karl-Truppenkreuzen beteiligt,

s i n d s c h l u d i g :

sie haben auf S. M. Tb. »80« und zwar

I.) KOUCKY, am 5. Mai 1918. den Maschinenquartiermeister Alfred BÖHM durch die Äusserung, sie wollen nach Italien »skampieren«, die Sache sei ganz einfach, die Hauptsache sei, die Brücke in die Hand zu bekommen;

auf die Einwendung des BÖHM, dass wohl die Offiziere ermordet werden müssten, durch die Erwähnung, dies werde zwar nicht der Fall sein, aber »ein Mittel gibt es immer, was helfen tutweilers durch die Belehrung, die Maschinisten brauchten sich um die Vorgänge weiter nicht zu kümmern, die Hauptsache ist, dass die Maschinisten ihren Dienst versehen, sie sollen sich nach dem Maschinentelegraphen richten;

fernern den Maschinengasten ILLICHMANN durch die auffordernde Frage, ob er mithalten werde, dann den Reserve-Marsgast T. V. Mate PERIĆ durch die Frage, ob er einverstanden sei;

II.) KRAUS, am 5. Mai 1918. den Steuermatrosen Friedrich STEIN durch die Aufforderung: »Machen wir es so, wie das Torpedoboot 11«, und am 6. Mai 1918. den Marsgasten Johann RONZEL durch die Auffor-

derung: »Wir müssen es so machen, wie das Torpedoboot »11« es gemacht hat«¹⁾ und die Frage, ob er auch mittun wolle, die genannten in eidlicher Verpflichtung stehenden Militärpersonen zur Desertion zum Feinde beredet, wobei jedoch die Vollbringung des Verbrechens nur infolge der Weigerung der Verleiteten, also wegen Dazwischenkunft eines fremden Hindernisses und durch Zufall unterblieben ist;

Gleichzeitig haben KOUCKY und KRAUS durch obige Aufforderung sich aufwiegelter und sonst auf die Mitwirkung anderer abzielender Äusserungen vermessen, wodurch eine Auflehnung gegen die bestehenden Militärdienstordnung ihre Oberen und anderen Befehle hätte entstehen können.

Es haben dadurch

1.) KOUCKY, II.) KRAUS das VERBRECHEN DER VERSUCHTEN DESERTIONS-KOMPLOTSTIFTUNG nach den §§ 15 und 216 MStG. in eintätiger Konkurrenz mit dem VERBRECHEN DER MEUTEREI nach § 159 b MStG. begangen und werden hiefür im Sinne der Standrechtsbestimmungen bei der Armee im Felde, Vdg. des A. O. K. Op. Nr. 32183 vom 16. März 1915 und des Flottenkommandobefehles Nr. 34 vom 3. Juni 1915 gem. § 444 MStPO. und § 46 MStG. dann den Statuten für die bronzene T. M. § 6 der Statuten für das Karl-Truppenkreuz und den Statuten für das Erinnerungskreuz 1912/13 zum Verluste amtlicher Dekorationen, Degradierung zu Matrosen 4. Klasse und zum T O D E D U R C H E R S C H I E S S E N verurteilt.

G r ü n d e :

Am 5. Mai 1918 war gegen 5 Uhr p. m. der Maschinenquartiermeister Alfred BÖHM in der Küche des S. M. Tb. »80«, um sich Zwieback zu kochen. Dortselbst waren zu dieser Zeit der Küchenquartiermeister KOUCKY und Marsgast KRAUS, die sich in kroatischer Sprache mit gedämpfter Stimme unterhielten. BÖHM verstand, was gesprochen wurde. Der Inhalt ihres Gespräches war der, dass sie mit dem Torpedoboote nach Italien fahren wollten. Sie besprachen auch, wer von der Bemannung mithalten werde und wer nicht. Dem BÖHM war aus dem erlauschten Gespräche der beiden Angeklagten klar, dass sie über die Ausführung der Tat bereits im Reinen waren.

Um der Sache auf den Grund zu kommen und um nähere Angaben zu erhalten, entschloss er sich so zu stellen, als ob auch er mittun wollte. Als nun KRAUS die Küche verlassen hatte, fragte BÖHM den KOUCKY was sie vorhaben. Dieser erklärte, sie wollten nach Italien »skampieren«. Auf dessen Frage, wie sie dies durchführen wollten, erwiderte KOUCKY, die Sache sei ganz einfach, die Hauptsache sei, die Brücke²⁾ in die Hand zu bekommen. Auf dessen Einwendung, dass zu diesem Behufe wohl die Offiziere zuvur ermordet werden müssten, sagte KOUCKY, dies werde nicht der Fall sein. Auf die weitere Frage entgegnete er: »Merke es Dir, ein Mittel gibt es immer, was helfen tut, um die Offiziere unscha-

dlich zu machen«. Was KOUCKY damit meinte, ist nicht bekannt, doch da er Stabskoch ist, liegt die Vermutung nahe, dass er an Vergiftung oder Betäubung der Offiziere durch ein Schlafmittel gedacht haben dürfte.

KOUCKY sprach dann über die Maschine und sagte, »die Maschinisten brauchten sich um die Vorgänge weiters nicht zu kümmern, die Hauptsache sei, dass die Maschinisten ihren Dienst weiterversehen«. Er fügte hinzu, »Ihr wisst von nichts und richtet Euch nach dem Maschinentelegraphen«. BÖHM holte dann Koucky weiter aus und fragte, wer wohl von den Maschinisten mithalten werde. Koucky erwiderte, mit den Längerdienenden sei es nichts, aber er werde versuchen den Maschinemaaten Eckert und Maschinenquartiermeister Bicherl dazu zu überreden. Von den Heizern sagte er, dass die Oberheizer Paro und Baljkaš schon mithalten werden. Auf die weitere Frage, wer alles schon mit dem Plane einverstanden sei, nannte ihm Koucky den Marsgast Kraus, Matr. 1. Kl. M. V. M. Andreas Smolić, Matrosen 1. Kl. Pompeo Maraspin, Marsgast Klarić, dann die Oberheizer Anton Stude, Josef Paro und Leonhard Baljkaš. In diesem Augenblicke kam Marsgast Perić in die Küche und Koucky fragte ihn: »očeš z nami?« (Willst du mit uns gehen?). Perić verneinte und sagte, er habe Angst.

Aus diesem Gespräche mit Koucky entnahm Böh m, dass dieser der Radelführer und geistige Urheber sei, denn Koucky sagte, er werde schon alles machen.

Es sei schon an dieser Stelle erwähnt, dass gegen die oben Genannten, von Koucky als Mitwisser des Planes Bezeichneten, sowie einige andere Verdächtige, standrechtliche Erhebungen geführt wurden. Es konnte aber innerhalb der gesetzlichen Frist ihre Schuld einwandfrei nicht sichergestellt werden und geht gegen diese nunmehr das ordentliche Ermittlungsverfahren weiter.

Böh m fragte dann Koucky weiter aus, er erkundigte sich, was mit dem Stabsmaschinenwärter Čakrt sein werde. Koucky sagte, er habe diesen (mit einer bezeichnenden Handbewegung zum Kopfe) bis daher, er sei aber sein Landsmann und wenn es einmal soweit sein werde, werde er schon mithalten, »und wenn nicht, dann...«. Die Frage, wann der Plan ausgeführt werde, beantwortete Koucky, es könne acht, oder vierzehn Tage, auch einen Monat dauern, aber bei der ersten sich bietenden Gelegenheit werde er ausgeführt. Über die nähere Art der Ausführung hat sich aber Koucky nicht geäußert.

Als Grund für die Unternehmung dieses Handstreiches führte Koucky an, er habe es schon satt, er müsse jedem der Offizieren separat kochen, die Mannschaftskost sei schlecht, den Leuten vom Tb. »11« gehe in Italien besser, als jetzt ihnen, auch die (Tb. »80«) würden jetzt dort nicht als Kriegsgefangene, sondern als Internierte behandelt werden.

Die Fahrt des S. M. Tb. »80« sollte nach Ancona gehen.

Während dieser Unterredung kam auch Maschinengast Illichmann in die Küche und Koucky fragte ihn ebenfalls, ob er mithalten werde, was dieser verneinte.

Böhm hat dann von dem geplanten Anschläge seine Kameraden unterrichtet. Hierauf wurde besprochen, wie man am besten, ohne die Beteiligten aufmerksam zu machen, dem Kommandanten von dem Plane Mitteilung machen könne. Am selben Tage, ebenso am 6. Mai l. J. war keine passende Gelegenheit dazu. Am 7. Mai 1918 ging Böhm mit einem Franzosen zu dem Offiziersraume, als ob er die unter demselben befindlichen Stopfbüchsen nachziehen wollte. Bei dieser Gelegenheit bat er den Kommandanten L. Sch. Lt. Rudolf Freih. Von Call um eine Unterredung unter vier Augen und teilte ihm den Plan mit.

Indessen war aber auch der Zweitangeklagte Kraus nicht müßig und suchte Teilnehmer für den geplanten Handstreich zu gewinnen. Wichtig war es in erster Linie, sich auch eines Mannes von Steuer zu vergewissern. Er trat also am 5. Mai l. J. an den Steuermatrosen Friedrich Stein heran und sagte ihm: »machen wir es so, wie das Torpedoboot 11«. Die Bedenken des Stein, was dann mit seinem Mädels und seinen Anverwandten sein werde, suchte er mit der Erwiderung: »was gehen mir meine Verwandten an, ich pfeife auf meinen Vater, die Hauptsache ist mein Leben und ein Madel kriege ich dort auch«, zu zerstreuen.

Stein hielt das Ganze für einen Scherz und hat lachend seine Einwendungen gemacht. Erst als ihn sein Vorgesetzter, Steuermannsmaat Heinrich Ernst fragte, ob er etwas von einer verdächtigen Bewegung am Bord wisse, wurde dem Stein klar, dass die Aufforderung des Kraus kein harmloser Scherz war und teilte das Gespräch seinem Vorgesetzten mit. Das Gespräch zwischen Stein und Kraus hat auch Res. Marsgast Johann Ronzel gehört. Am 6. Mai 1918. sagte Kraus auch zu diesen: »Wir müssen es so machen, wie das Torpedoboot 11 gemacht hat« und fragte ihn, ob er auch mittun wolle, was er aber voll Schreck verneinte. Ronzel wollte Kraus zur Vernunft bringen und bat ihn tags darauf, er solle doch den Plan fallen lassen, Kraus gab ihm jedoch zur Antwort: »Jetzt ist es schon zu spät«.

Diesen Sachverhalt nahm das Standgericht als einwandfrei erwiesen an, und zwar: Hinsichtlich der Aufforderung und Einweihung des Maschinenquartiermeisters Böhm durch dessen beeidete Aussage, die überdies noch die des Schiffskommandanten Freiherr von Call, der zufolge die Angaben des Böhm auf ihn den Eindruck der vollsten Wahrhaftigkeit gemacht haben, als erwiesen an. Weiters findet die Zeugenaussage des Böhm durch die des Maschinengasten Fritz Lopauer und des Beschuldigten Perić ihre Bekräftigung.

Maschinengast Illichmann konnte als Zeuge nicht befragt werden, da seine rechtzeitige Stelligmachung vor Gericht nicht möglich gewesen wäre, da er auf der Reise in seine Heimat sich befindet. Nichtsdestoweniger hat aber das Standgericht die vollste Überzeugung gewonnen, dass auch an diesen durch Koucky die Aufforderung mitzuhaltens gerichtet wurde, denn durch die Zeugenaussagen des Alfred Böhm, dann die ebenfalls beeidete Aussage des Maschinenquartiermeisters Franz Bicherl und die des Maschinenmaaten Wenzel Eckert, hat das Standgericht den Sach-

bestand geradeso einwandfrei für erwiesen erachtet, als ob Illichmann selbst seine Aussagen vor Gericht abgelegt hätte.

Die Aufforderung an Perić ist durch dessen Beschuldigtenangabe und die Zeugenaussage Böhm erwiesen.

Die Aufforderung des Steuermatrosen Stein durch Kraus und die des Marsgasten Johann Ronzel hat das Standgericht durch deren beeedete Zeugenaussagen für erwiesen angenommen.

Koucky stellte ursprünglich in Abrede, Gespräche des inkriminierten Inhaltes geführt zu haben. Er wollte sich ursprünglich an nichts erinnern, insbesondere stellte er, und übereinstimmend mit ihm Kraus in Abrede, dass er mit Letzteren zur kritischen Zeit zusammen in der Küche gewesen wäre, aber nicht nur Böhm behauptet dies, sondern auch Maschinengast Lopauer bekundet, dass Koucky und Kraus damals ca. 10 Minuten — die ganze Zeit während dieser Zeuge in der Küche sich aufhielt — dort zusammen etwas kroatisch sprachen, während Böhm sich etwas kochte. Die Angeklagten behaupten damals angeheitert gewesen zu sein. Koucky gestand schliesslich, dass ein Teil der Behauptungen des Böhm richtig sei, wieviel davon aber der Wahrheit entspricht, könne er nicht sagen. Die Ausserung, sie werden nach Italien »skampieren«, gibt er zu.

Bezüglich der Aufforderung an Perić, gibt er die Möglichkeit zu. Von Illichmann will er nichts wissen. Die Absicht mit dem Boote nach Italien durchzugehen und seine Kameraden dazu zu bereden, stellt er in Abrede.

Auch Kraus stellte ursprünglich alles in Abrede, später gab er jedoch die Möglichkeit zu. Auch er behauptet, angeheitert gewesen zu sein. Diese Äusserung, »jetzt ist es schon zu spät«, gesteht er.

Was die behauptete Trunkenheit der Angeklagten anlangt, ist folgendes erwiesen: Koucky behauptet einen Liter Bier und einen Liter Wein getrunken zu haben. Böhm hat an ihm jedoch keine Spur auch nur einer angeheiterten Stimmung beobachtet. Das gleiche bestätigt Lopauer, desgleichen Sabella. Fregattenleutnant Reinhard Rudofsky hat weder an Koucky noch an Kraus etwas von einer Trunkenheit bemerkt. Hervorgehoben wird, dass aber Kraus die Aufforderung an Ronzel erst am 6. Mai gerichtet hat und er für diese Zeit keine Trunkenheit anführen kann.

Am 5. Mai waren Ronzel, Kraus, Perić und Maraspin in einem Gasthause in der Nähe des Bahnhofes. Sie hielten sich dort ca. eine Stunde, — zwischen 4 und 5 Uhr p. m. — auf. Die vier Leute tranken zusammen 4 Liter Wein aus. Keiner von dieser Gesellschaft hat an Kraus Anzeichen einer Trunkenheit bemerkt. Nachher gingen die Genannten sofort an Bord, begaben sich in die Küche, wo ihnen Koucky ein Nacht Mahl zubereitete. An Bord hat Kraus nichts mehr getrunken. Es wurde nur gesungen, bis der Fregt. Lt. Rudofsky dies abstellte. Wie bereits angeführt, hat er bei den Angeklagten keine Trunkenheit konstatiert.

Auf Grund dieser Feststellung und Erwägungen hat das Standgericht die Verantwortung der Angeklagten über den Grad ihrer Trunkenheit als unwahr annehmen müssen.

Auf Grund des obigen Sachverhaltes hat das Standgericht vielmehr als erwiesen annehmen müssen, dass ein wohlüberdachter Plan bestand, das Torpedoboot »80« in die Hände des Feindes zu spielen. Wieweit dieser bereits gediehen war, konnte allerdings einwandfrei nicht nachgewiesen werden. Das eine steht nach der Überzeugung des Gerichtes fest, dass Koucky und Kraus die Urheber waren und dass Koucky der Führer dieser Bewegung war, hat er sich selbst dem BOHM gegenüber geäußert, er werde schon alles machen. Das vom Böhm belauschte Gespräch zwischen den beiden Angeklagten behandelte die Ausführung des beabsichtigten Planes. Es galt vor allererst, Teilnehmer für diese Unternehmung zu gewinnen. Um dies zu erreichen, haben die Angeklagten sofort energisch und zielbewusst ihre Massnahme getroffen. Es sind dies die in Tenor ausgeführten Aufforderungen an einzelne Leute der Besatzung.

Das Standgericht war sich auch nicht ein Augenblick im Zweifel, dass diese Aufforderung nicht Scherz war, entsprungen einer angeheiterten Stimmung. Es nahm mithin den Tatbestand der angelasteten Verbrechen auch in subjektiver Richtung als vollkommen erwiesen an.

Da die Aufforderung des Koucky an drei Kameraden und die des Kraus an zwei Kameraden gerichtet war, stellt sich dies als versuchte Desertionskomplottstiftung dar. Gleichzeitig enthalten aber alle diese Äußerungen, wenn sie es auch zum Teile nicht direkt aussprechen, auch eine Aufforderung, sich gegen die Vorgesetzten Offiziere, deren Befehle und gegen die bestehende Dienstordnung aufzulehnen. Es ist ja der Plan nicht anders durchführbar als wenn die daran Beteiligten die Offiziere unschädlich machen, ihre Befehle nicht befolgen und ist die Tat an und für sich eine Auflehnung gegen die Dienstordnung.

Beide Angeklagte haben dahin zielende Äußerungen in vollem Bewusstsein ihrer Tragweite gemacht und dadurch das Verbrechen der Meuterei nach § 159-b MStG. begangen.

Ausserdem ist dadurch auch der Tatbestand der versuchten Verleitung zum Verbrechen gegen die Kriegsmacht des Staates nach §§ 17 und 327 MStG. gegeben, doch steht nur der Versuch eines Verbrechens, nicht aber auch die versuchte Verleitung zu diesem Verbrechen unter Standrechtsandrohung. Hingegen ist dies aber hinsichtlich der im verfügbaren Teil enthaltenen Qualifikationen der Fall. (Pkt. 15 und 19 der Standrechtsbestimmungen und Pkt. 1 der allgemeinen Bestimmungen).

Das Standgericht musste auf Grund der einstimmigen Bejahung der Schuldfrage gegen beide Angeklagte nach § 444 StPO. auf Tod durch Erschiessen erkennen.

Der Verhandlungsleiter:

Georg Kolnberger m. p.

Hauptmannauditor.

Der Schriftführer:

J. Kocjan m. p.

Waffenmaat.

L. S.

Das Urteil wird bestätigt und ist zuerst an Marsgasten M. V. M. Ljubomir Kraus zu vollziehen.

Standort, am 10. Mai 1918.

Franz Lauffer m. p. k. u. k. L. Sch. Kap. und Kommodore.

Kundgemacht und in Vollzug gesetzt.

Pola, am 11. Mai 1918.

Georg Kolnberger m. p.
Hauptmannauditor.

1. Misli se na bijeg torpiljarke »11« iz Šibenika u Italiju, oktobra mjeseca 1917. god.
2. Odnosi se na zapovjednički most torpiljarke.

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, XV — 4/69, PK 1918, 3064.

6.

Pula, 11. V. 1918. (11,50h)

Strogo povjerljiva depeša Zapovjedništva flote upućena Odjeljenju mornarice Ministarstva rata u Beču, kojom se javlja, da je na torpiljarki »80« otkrivena zavjera 11 mornara, koji su pripremali bijeg te torpiljarke u savezničke luke. Vođe zavjere, Čeh F. Koucky i Hrvat Lj. Kraus, strijeljani su (11. V. 1918.) na temelju presude Prijekog suda, a protiv ostalih učesnika pokrenut je redovni sudski postupak.

Auf Tb durch einen Maschinenunteroffizier Komplott von elf Mannschaftspersonen, behufs Übergehens mit Torpedoboot zum Feinde aufgedeckt worden. Die zwei Rädelsführer Küchenquartiermeister Franz Koucky (Czeche) und Marsgast Mitraileusenvormeister Ljubomir Kraus (Dalmatiner) nach standgerichtlicher Behandlung heute Nachmitag im Marinegefängnis erschossen worden. Gegen übrige ordentliches Verfahren im Zuge.

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, XV — 4/69, PK 1918, 2734.

7.

Pula, 3. VI. 1918.

Depeša Zapovjedništva flote upućena Odjeljenju mornarice Ministarstva rata u Beču, kojom javlja osnovne podatke o bijegu Splivala i Forestija u Italiju s hidroavionom iz lošinjske hidroavionske stanice.

»Heute 5 Uhr 30 m. a. m. Seeflugzeug L 127 des Seeflugstützpunktes Lussin mit Fliegermatrosen Splivalo und Foresti (beide italienischer Nationalität(!), ohne Pilotenausbildung) ohne Wissen des Flugstützpunkt-

kommandanten nach West abgeflogen. Nachdem zweiter in Lussin stationierter Apparat L 113 durch Zerschneiden der Benzinrohre beschädigt und Telephonverbindung des Flugstützpunktes durch die Deserteure zerstört worden war, nach einlangen Nachricht um 6 Uhr 35 m. a. m. 6 Flugzeuge von Pola zur Verfolgung gestartet. Bis zur feindlichen Küste geflogen, Seeraum nördl. Ancona ohne Ergebnis aufgeklärt und eingerückt. L 127 vermutlich nach Italien entwichen. Hat keine reserwierten Behelfe mitgenommen«

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, XV — 4/77, PK 1918, 3219.

8.

Pula, 13. VI. 1918.

Hidroavionska komanda šalje izvještaj Zapovjedništvu flote u Puli o bijegu hidroaviona »L 127« iz Lošinja u Italiju.

Über die Desertion des Fliegergast Vinzenz Splivalo und des Fliegermatrosen 1. kl. Carmelo Foresti wird nachstehend berichtet:

Am 3. VI. l. j. um 5h 30 a. m. starteten die beiden Genannten mit Flugzeug L 127 von Seeflugstützpunkt Lussin¹⁾ wo sie als Motorführer des Flugzeuges L 113 eingestellt waren. Über den Verbleib des Flugzeuges ist seither nichts bekannt. Beide waren im Dienste als Motorführer sehr verwendbar und verlässlich.

Sie waren nicht als Flieger ausgebildet und sind nur einigemal gelegentlich von Probe — und Übernahmsflügen als Passagiere mitgeflogen.

Der Kommandant des Flugstützpunktes hatte von dem Abflug des Flugzeuges keine Kenntnis. Als er um 5 Uhr 30 a. m. den Motorgeräusch hörte, versuchte er zuerst den Hangar telephonisch anzurufen, erhielt aber keine Verbindung, und ging hierauf in den Hangar. Dort fand er die in die Telephonkabine eingesperrt gewesene Telephonordnanz vor, die Telephonkabeln waren durchschnitten.

»L 127« war zu dieser Zeit bereits in der Luft.

Der Kommandant des Stützpunktes wollte mit »L 113« die Verfolgung aufnehmen, konnte jedoch nicht, da die Verteilerscheiben des Motors entfernt waren. Er erstattete hierauf sofort Meldung dem Kommando auf Lussin.

Von der Seeflugstation Pola starteten um 6h 40 a. m. 6 Flugzeuge zur Verfolgung und Aufklärung im Raume Lussin, Ancona, welche ergebnislos verlief.

Die Einvernahme der Mannschaft ergab keine besonderen Anhaltspunkte.

Der Hangarposten sah den Abflug, dachte aber nicht, dass es sich um einen widerrechtlichen Abflug handelte.

Das Flugzeug »L 127« war Bereitschaftsflugzeug und stand des nachts über vor dem Hangar auf dem Schlitten. Die beiden Leute haben

ohne fremde Hilfe mit Motorkraft den Stepel herunterfahrend das Flugzeug zu Wasser gebracht und sind sofort gestartet.

Splivalo und Foresti waren beide italienischer Nationalität(!) gebürtig ersterer aus Viganj Bezirk Curzola, letzterer aus Triest. Sie waren Freunde und verkehrten fast ausschliesslich nur mit einander.

1. Na Lošinju je u ovo vrijeme bila jedna pomoćna hidroavionska stanica i veća radio-stanica, a samu luku branilo je nekoliko kopnenih baterija.

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, XV — 4/77, PK 1918, 3534.

9.

Pula, 5. VII. 1918.

Hidroavionska komanda izvještava Odjeljenje mornarice Ministarstva rata u Beču kako je, u vezi bijega Splivala i Forestija, izdala nalog svim svojim stanicama da treba momčad najpominije nadzirati, te da, koliko je god moguće, udalje Talijane, Srbe i Čehe s tih stanica.

Auf Befehl des Admirals zur Allerhöchsten Disposition wurden sämtliche Stationen nochmals angewiesen, die Mannschaft genauestens zu überwachen und soweit tunlich Italiener, Serben und Czechen von solchen Punkten zu entfernen, wo ähnliche Vorkommnisse in den Bereich der Möglichkeit treten könnten.

Gegen die beiden Deserteure wurde bereits das Strafverfahren eingeleitet.

Kriegsarchiv — Wien; Die Marinesektion des Kriegsministeriums, XX — 4/77, PK 1918, 4127.

10.

(Zagreb) decembra 1918.

Izvještaj J. Luterottija upućen vjerojatno Narodnom Vijeću SHS u Zagrebu o »dogodajima u Puli prije i nakon raspada Austro-Ugarske.« Uvodno napominje neke revolucionarne događaje u austrougarskoj ratnoj mornarici 1918. godine, a zatim detaljnije opisuje zbivanja oko ratne mornarice u Puli koncem oktobra i tokom mjeseca novembra 1918. god. Prikazuje u svojoj verziji kako su talijanske okupacione snage preotele Jugoslavenima ratnu luku Pulu i čitavu ratnu mornaricu stacioniranu u toj luci. 8 priloga ovom izvještaju bitno dopunjuju njegov tekst.¹⁾

Socijalna nevolja, koja je tijekom dugog ratovanja malo po malo obuhvatila sve slojeve pučanstva, došla je revolucionarnoj propagandi jugoslavenske inteligencije vrlo u prilog, koja si je već od početka rata postavila zadaću, da podminira tu državu, koja je od Jugoslavena tražila,

samo teške žrtve, a oni bi u slučaju da ta država pobijedi izgubili za uvijek nadu u slobodu. Iz početka naravno, tlo za taj revolucionarni rad, još nije bilo shodno, nu postepeno je uvijek bolje pospješivao.

Osobito godina 1918 bila je radi nestašice hrane, radi pretjeranih cijena sviju vrsti odjeća, radi bezkonačnog rata i tužnog izgleda u budućnost, vrlo tegotna, pa radi toga nije pošlo za rukom predobiti samo malone čitavu jugoslavensku momčad ratne mornarice na našu stranu, koja je već od duljeg vremena revno sudjelovala u našem interesu, već i momčad skoro sviju narodnosti, tako, da je tada izgledalo da će namjeravana pobuna biti uspješna.

Prvim mjesecom godine 1918 stupili su radnici arsenala u štrajk²⁾ a govorkalo se je, da će se i momčad mornarice njima priključiti. Premda je dotičnim oblastima uspjelo mornare i radnike donekle koncesijama umiriti, osjetio je ipak svaki da iskra pod pepelom dalje gori.

Činilo se je doduše, da dosadašnji događaji imadu samo socijalno-revolucionarne tendencije; tek događaji početkom februara 1918 u Boki Kotorskoj otkrili su izričito nacionalno-jugoslavenski(!) značaj revolucionarnog rada. Tada je naime u Boki Kotorskoj pod vodstvom pomorskog zastavnika u pričuvu, Jugoslavena Antona Sesana(!) buknuła otvorena buna, koja je doduše radi pomanjkanja shodne organizacije doskora ugušena bila, te velik dio buntovnika (po prilici 400) uapšeno, pa na četvorici po osudi prekog suda smrtna kazna izvršena. Priležeći izvještaj (*prilog I*) donosi potankosti o tome prevratu. Taj izvještaj takodjer dokazuje kako talijanske oblasti nijesu ni najmanje upućene bile o pravim prilikama u Austro-ugarskoj ratnoj mornarici, te da nijesu ni najmanje kadri bili, da tu pružanu im priliku iskoriste u savezničke svrhe, koju, da su upotrebili, morala je dovesti do skrajnih posledica. Jasno je naime, da bi Talijanima odnosno aliircima bilo lahko sa poduzećem u tom zgodnom času osvojiti bez poteškoća tu ratnu bazu, Boku Kotorsku. Kao posljedica morao je već tada nastati pravi debacle na južno-dalmatinskoj i albanskoj fronti centralnih vlasti. Što bi to za ondašnji položaj i daljnji razvitak na ratištima značilo, svakome je jasno, pa su i Austro-ugarske oblasti, shvaćajući ozbiljnost tih pojava, pokušale spasiti situaciju poduzimanjem raznih protumjera. Medju inim mjerama slijedile su takodjer temeljite promjene na svim važnijim mjestima u ratnoj mornarici. (Umirovljenje admirala Njegovana imenujući Hortya zapovjednikom flote itd.)

Nu pošto je narodno oduševljenje već obuhvatilo najveći dio momčadi, to je samo teškom mukom uspjelo donekle uzdržati zapt i red. Nepouzdanje momčadi prema časticima tuđe narodnosti sve to više raste. Ne prodje dan, a da se nije kao javna tajna govorkalo o slučajevima nepodredjenosti (insubordinacije) na jednom ili drugom brodu. Uzaludni su svi ukazi i nalogi, pooštrena listovna cenzura, premetačine i t. d., svatko osjeća, da nestaje upliv na momčad, te sve češće govorkaju ljudi o danima kada bi imao buknuti sveopći preokret i o svojevolumnom ukiću tog stanja disciplinarne agonije.

Za vrijeme najvećih uspjeha aliiranih četa proti Njemačkoj na zapadnoj fronti, situacija za Austro-Ugarske mornarske oblasti već se čini

kritičnom, pa se koncem oktobra 1918. govorka, da će 1. novembra napustiti momčad svoje brodove, te opljačkajući i brodove i blagajne samovoljno otići kući.

Ovaj položaj u savezu je činjenicom, da se je 16. listopada(!) konstituiralo narodno Vijeće u Zagrebu u smislu autonomne državne oblasti za oslobođenje jugoslavenskih naroda što je značilo samo po sebi konac bivše Austro-Ugarske mornarice.

Uzalud se je na brodovima komandant flote trudio raznim apelima na momčad, sjećajući ju na svoju prisegu prema vladaru (*prilog II*), uzalud sve mjere sa ciljem, da se raspadu predusretne. U Puli konstituirala se jugoslavenski odbor³⁾ sa zadoćom, da privuče čitavu jugoslavensku momčad te i bude u tu svrhu 28. oktobra sazvana narodna skupština u Narodnom domu u Puli, kojoj je prisustvovala takodjer i naša momčad (vidi »Hrvatski list« od 28. 10. 1918 — *prilog III*).

Austro-ugarske oblasti u to doba već sasvim onemoćene nisu niti bile u stanju zabraniti tu skupštinu a niti zaprečiti njene posljedice. Na toj skupštini naime, kojoj je prisustvovalo više tisuća ljudi, prekinule su se sa oduševljenjem sve veze sa starim, omrženim sistemom, te se priseglo Narodnome Vijeću u Zagrebu.

Jugoslaven, fregatni kapetan Metod Ciril Koch⁴⁾ bijaše proglašen zapovjednikom ratne mornarice, te izključivo jugoslavenski častnici postavljeni kao zapovjednici. Na ovaj način se postiglo, da je momčad ostala na brodovima i u vojarnama, nu ne štiju više svoje pretpostavljene inih narodnosti. Prije svega su jugoslavenski i čehoslovački častnici zauzeli sva važnija mjesta, te poduzeli odmah shodne mjere za odpremu osoblja neslavenske narodnosti, akoprem se je momčad ostalih narodnosti, oslanjajući se na svoje jugoslavenske drugove, podvrgla bila njihovom vodstvu.

Dne 30. oktobra 1918. na večer zaključilo se je u zajedničkoj skupštini u vijećnici (Municipio) u Puli sa talijanskim odborom, koji se je međjutim takodjer sastavio bio, da se zahtjeva od komandanta ratne luke Pule kao i od komandanta Austro-Ugarske flote, da polože zapovjedništvo, te da sveukupno predadu u ruke jugoslavenskog odbora i to zbog toga, što te oblasti defacto ne posjedovaše više nikakvog autoriteta, te što bi te oblasti mogle biti samo uzrokom silovitih događaja u savezu te, u svakom pogledu već uspjele revolucije(!).

Važno je istaknuti, da su oba spomenuta zapovjednika bila izrekla svoju pripravnost, da dodju u 9 sati u zbornicu puljskog lučkog admiralata, t. j. u doba, za koje je deputacija odbora najavila svoj dolazak. Ali do toga vremena nije još bila dovršena sjednica u Municipiju, tako da je deputacija bila prisiljena odgoditi svoj dolazak na 11 sati u noći. U vijećnici admiralata nalazio se u to doba samo komandant ratne luke Kontre-admiral Alfred Cicoli sa svojim stožerom, dočim je komandant flote, Kontreadmiral Nikola Horthy de Nagybanya poručio, da je pripravan primiti odbor slijedeći dan u 9 sati u jutro na svojem brodu »Viribus Uni-

tis«. Nakon što je predsjednik jugoslavenskog narodnog odbora u Puli razložio svoje stanovište u gore navedenom smislu, izjavio je komandant ratne luke, da je voljan predati tvrđjavu Pulj jugoslavenskom odboru, te je naglasio, da to sada tim lakše učiniti može, jer je upravo sada primio nalog u tome smislu od njegovog Veličanstva cara i kralja Karla, koji se kako se čini u zadnji čas odlučio, da to naloži.⁵⁾

Oko ponoći 30. na 31. oktobra prešla je s time glavna ratna luka Austro-Ugarske monarkije a s njome i taktički, gros Austro-Ugarske pomorske sile u ruke Jugoslavena Nato bila je u jutro 31. 10. u prisutnosti trojice povjerenika Narodne vlade u Zagrebu i to Dr. Trešić-Pavešića(!), Vilima Bugšega i Dr. Čok-a na brodu »Viribus Unitis« službeno i izričito predana čitava Austro-Ugarska flota Jugoslavenima. Dosadašnji komandant flote, Kontreadmiral Horty iskrcao se je 31. oktobra u 5 sati poslije podne sa »Viribus« a u isto vrijeme skinute su sa svih jedinica Austro-Ugarske zastave i dignute su jugoslavenske trobojnice i to svečano, popraćene salutom iz topova. Tu neopisivu zadovoljštinu Jugoslavenima pomutili su već sljedeću večer Talijani, potopivši 1. novembra rano u jutro zapovjednički brod »Viribus Unitis« i to bez da je tu navalu itko naslutio bio i bez ikakvih obranbenih mjera sa naše strane. Kod preslušavanja dvaju talijanskih časnika, koji su atentat na »Viribus« proveli, ustanovilo se, da su zaista »buona fide« radili, (!) jer im preokret zadnjih 24 sata nije bio poznat. Da se, obzirom na stanovište Narodnog vijeća u Zagrebu, koje je izričito izjavilo da se smatra prijateljem i saveznikom antante i sjedinjenih država američkih, predusretne daljnjim nenadanim napadanjima sa strane Talijana otposlana je dne 2. 11. radiografska brzozjavka na predsjednika Wilsona i na aliirane vlasti, kojom ih se je obavjestilo o zaposjednuću Pule i flote po Jugoslavenima te se ujedno zamolilo, da odio flote jedne od aliiranih vlasti, koja nije zainteresovana teritorijalnim pitanjem na Jadranu, dodje u Pulu. (*prilog IV — radiogram 1*).

Nadalje bila je isti dan otposlana protestna nota antantinim vlastima i depeša na »Comando supremo della piazza marittima di Venezia« u kojoj se obzirom na potopljenje jugoslavenskog broda »Viribus Unitis« i obzirom na ina uslijedjena neprijateljska čina sa strane Italijana, kao torpediranje brodova pod jugoslavenskom zastavom na Jadranu, te bacanje letalačkih bomba na otok Lastovo, zamolilo odaslanje jednog parlamentera. (*Prilog IV — Radiograma 2,3*).

Kao odgovor na našu cirkularnu notu o zaposjednuću flote došla je jedna brzozjavka na »commandants flote« naime na izaslanike našeg Narodnog vijeća Dr. Trešić-Pavišić-a(!), Bugšek-a(!) i Dr. Čok-a, a podpisana od Clemencau-a, House-a, Lloyd—George-a i Orlando-a (*Prilog IV — radiogram 4*) u kojoj se jugoslavenski zastupnici pozivlju da dodju čim prije sa flotom [na] Krf, da se tamo na raspolaganje šefu aliiranih pomorskih sila stave. Nu pošto je već čitava flota obzirom na prilike bila u stanju demobilizovanja, te je stoga nemoguće bilo s njome isploviti iz Pulja, otputovaše spomenuti jugoslavenski zastupnici dne 3. novembra sa torpednjačom »77« u Krf, da se stave u sporazum sa aliircima. Dne 2.

novembra poslije podne stigao je takodjer odgovor Talijana tičući se parlamentara (*Prilog IV*, radiogram 5).

Nu pošto je međjutim jugoslavensko zapovjedništvo po gore navedenom već stupilo bilo u dodir sa vrhovnim zapovjednikom aliiranih pomorskih sila u Krfu, brzojavilo se je još istu večer Talijanima, da više ne reflektiramo na odaslanje parlamentara (*Prilog IV*, radiogram 6).

Na tu depešu zamolili su Talijani, da ipak šaljemo jednog parlamentara, da se razjasne nekoja pitanja, osobito glede navigacije. Toj molbi se je udovoljilo, te je naš parlamentar stigao 3. novembra u 11 sati prije podne na naznačeno mjesto, naime 17 milja zapadno od otočica San Giovanni in Pelago, kojom se je zgodom uz klicanje »Živila« i »Evviva« prvi put došlo u dodir sa Talijanima. (*Prilog IV*, radiogram 7, 8).

Kod tog prvog sastanka izrazili smo Talijanima sklonost i zahvalnost Jugoslavena prema Aliircima, a nato se je najprijateljskim načinom uz našu susretljivost razgovaralo o pitanjima navigacije.

Način ovog prvog našeg saobračaja s Talijanima te i po sadržaju s tim u spoju stojećim depešama, najbolje dokazuje prijateljsko i povjerljivo stanovište naših jugoslavenskih pomorskih oblasti prema Talijanima.

Isto tako dokazuje bezžična korespondencija (*Prilog IV*, radiogram 9, 10, 11 i 12) koja je nato slijedila sa zapovjednikom talijanske flote, Admiralom Thaon de Revel glede njemačkih podmornica na Jadranu, da bi nam lahko za rukom pošlo Talijane još za dulje vrijeme odklanjati od Pulja. Trebalo bi nam samo isticati dotičnu pogibelj, a oni bi si dolazak u Pulj na brzu ruku sigurno predomislili bili, a da mi to učinili nismo, najbolji je dokaz, da smo prema njima lojalno postupali, baš obratno od talijanskog postupanja tekom daljeg razvitka prema nama.

Ova korespondencija je međjutim takodjer vrlo karakteristična za značaj Talijana, koji su — kako će se odmah vidjeti — u času kada su se osvjedočili, da pogibelji sa naše strane nema, postupali kao »pobijeditelji« svim nasiljem u pravom smislu riječi.

Dne 5. novembra poslije podne pojavi se najednom kr. talijanski kapetan lin. broda Foschini, a da nije svoj dolazak jugoslavenskom komandantu flote i ratne luke doznačio bio, te rekao, da će talijanski zapovjednički brod »Ammiraglio di Saint Bon« se viceadmiralom Cagni-em stići isto poslije podne u luku, te da su već iskrcane talijanske čete na putu u Pulj — i to, kako se vidi, bez obzira nato, da smo već sa talijanskim oblastima takorekuć u prijateljski odnošaj stupili bili.

Kratko vrijeme iza spomenutog dolaska Foschini-jevog stigao je u Pulj sa motornim torpednim čamcem Cagni-ev glavar stožera (Stabschef), kap. l. b. Ciano, te se najavio kod našeg zapovjednika ratne luke, obavještujući ga, da dolazi po nalogu viceadmirala Cagni-ja, koji upravo sada kani unići u Pulj sa brodom »Ammiraglio di Saint Bon«. Priroda, da je viceadmiral Cagni representant aliiraca, u kojih ime će on zahtjevati od vrhovnog zapovjednika luke i Austro-Ugarske flote, da im se u smislu primirnog ugovora utanačenog sa Austro-Ugarskom vrhovnom vojnom komandom preda čitava ratna luka i flota. Fregatni kapetan Koch, medju-

tim od Narodnog vijeća u Zagrebu imenovan kontreadmiralom i komandantom ratne luke i flote, izrazio je veselje na dolazkom aliiraca, nu spomene, da se Pulj i čitava flota nalaze od 30. 10. u rukama Jugoslavena, pa on, kao jugoslavenski oficir da nije u stanju držati se obvezaja primirja sklopljenog sa Austro-Ugarskom. U ostalom da ima nalog od svoje vlade pokoriti se naredbama aliiraca, no proti predaji Pulja i flote primoran je uložiti svečani protest. Taj protest sadržao je slijedeće točke:

Po nalogu jugoslavenskog Narodnog vijeća u Zagrebu izjavljujem:

1) Od 29. 10. t. g. za Jugoslavene Austro-Ugarska monarhija više ne postoji.

2) Austro-Ugarska flota i tvrđava Pulj predane su Jugoslavenima.

3) Od 29. 10. 1918. smatra se jugoslavenska država kao saveznica antante i s njom u skladu.

4) Uvjete sklopljenog primirja sa Austro-Ugarskom ne smatramo obvezatnim za jugoslavensku državu.

5) Pošto je jugoslavenska država flotu i Pulj već okupirala, prosvjedujem proti zaposjednuću tog područja po Italiji.

Pošto je međjutim dolazak talijanskih četa, koje su se u ovo vrijeme iskrcale u kanalu Fasane najavljen bio, bijaše jedna čehoslovačka satnija pod zapovjedništvom kapetana Svatoša na svečani doček odaslana pred nouy tvrđave Pulja, koja je satnija takodjer na čelu talijanskih četa unišla u grad.

Pred večer nakon što smo dobrovoljno otvorili barikade, stigao je talijanski zapovjednički brod »Ammiraglio di Saint Bon« sa viceadmiralom Cagni-em. Taj se je dao po svome glavaru stožera (Stabschef) ispričati, da nije osobno došao na kopno, pa da kontreadmirala Koch-a zamoli, da ga tokom večeri posjeti. Pri tom posjetu dne 5. novembra na večer zahtjevao je viceadmiral Cagni ponovno da mu se preda Pulj i flota u ime aliiraca, našto mu je kontreadmiral Koch dao isti odgovor, što ga je poslije podne dao njegovom glavaru stožera. Kod tog posjeta bio je viceadmiral Cagni vrlo ljubazan, te je neprestano naglasivao, da njima — Talijanima — leži vrlo mnogo do toga, da tu delikatnu misiju riješe u vrlo koncilijantnom načinu, a da ne nastanu ikakove razmirice s njima, koji su skloni Jugoslavenima. U tu svrhu on da računa na pomoć jugoslavenskog vrhovnog zapovjednika, jer se ta težka zadaća daje samo međjusobnim podupiranjem na opće zadovoljstvo riješiti.

Stoga se ni neće — reče Cagni — držati u ugovoru utanačenog roka, po kojem bi morala 8. novembra predaja biti već dovršena⁶⁾, te želi samo da se sutradan — kao dokaz da se nešto radi — predadu najvažniji objekti, kao n. pr. skladište streljiva (Munitionsetablissement), bezžična postaja, te jedna od vanjskih utvrda; nu pošto Italija stoji još u ratu sa Njemačkom, to da je za njih vrlo važno da preuzmu još ovu noć stražu nad barikadama lučkog ulaza. Svim tim predlozima viceadmirala Cagni-a bilo je udovoljeno, no istom nakon što nam se je izreklo obećanje, da Jugoslaveni mogu slobodno rabiti bežičnu postaju. Viceadmiral Cagni pridodao je svim svojim obećanjima: »ta mi smo dobri prijatelji!«.

Najskorija budućnost pokazala nam je, koliko se je moglo držati na njegova obećanja.

Istu večer (6. 11.) izaslana je bila protestna nota predsjedniku Wilsonu-u i aliiranim oblastima (*Prilog IV*, radiogram 13).

Slijedeći dan vratio je viceadmiral Cagni službeno posjet kontreadmiralu Koch-u, došavši u ured jugoslavenskog zapovjednika. Tom prilikom opazilo se je, da Cagni ne namjerava držati se predjašnje večeri prihvaćenog programa o predaji, jer je govorio o čim bržoj predaji mnogih velikih objekata, kao pomorskog arsenala, pomorsko-gradjevnog ureda (Land — und Wasserbauamt) i drugih. No najviše je Cagni-ju do toga stalo, da se čim prije otpremi iz Pulja sva kopnena i pomorska vojska.

Medjutim je kolona za kolonom talijanske vojske ulazila u grad te poplavila sve vojarne i ine zgrade; skoro svaki sat poručili su talijanski komandanti, da se ovaj ili onaj objekat ima isprazniti, premda je bio još zaposjednut od naše momčadi. Tekom slijedećih dana postupali su slično i sa svim ostalim zgradama. Sve se uskomešalo; o jednoj predaji u redu nije bilo više govora. Vlastiti časnici i činovnici, ne mogavši se snaći u tom kaosu, jednostavno su odputovali, napuštajući na ovaj način materijal od neprojenih milijuna vrijednosti. Nitko se nije više za ništa brinuo, jer je sveudilj bivalo jasnije da Talijani sve to smatraju svojim vlasništvom.

Valja takodjer spomenuti predaju obiju dreadnoughta »Tegetthoff«-a i »Prinz Eugen«-a. Dne 9. novembra stigao je u Pulj pomorski ataše Velike Britanije kod kr. poslaništva u Rimu, Captain Dennis Larkins. Viceadmiral Cagni obavijestivši kontreadmirala Koch-a o tom posjetu, zamolio ga je ujedno, da dodje na dogovor na talijansku ratnu ladju »Pisa«, koja je od sada nosila zapovjedničku zastavu viceadmirala Cagni-ja.

Captain Larkins zapitao je kod tog dogovora u prilično autoritativnom glasu, u kojem se u ostalom moglo opaziti, da ne ističe iz vlastitog osvijedočenja, zašto flota još uvijek nije predana, što bi po uvjetima primirja imalo slijediti već dne 6. novembra, dočim je danas već 9. Kontreadmiral Koch odvrati, da je on, ako prem se njega kao jugoslavenskog časnika po Austro-Ugarskoj utanačeni uvijeti primirja ne tiču, tijekom cijelog vremena o tome nastojao, da se nalozima aliiraca udovolji, u ostalom da radi u skladu sa viceadmiralom Cagni-jem.

Kad je Captain Larkins zahtjevao predaju obih dreadnoughta »Tegetthoff«-a i »Prinz Eugen« za slijedeći dan spomenuo je admiral Koch da on protiv tomu samo ponovno prosvjedovati može i upozoruje ga, da se prigodom predaje tih brodova sa najvećom obzirnošću postupati mora, pogotovo ako se kani dignuti talijanska zastava. U tom slučaju nebi admiral Koch mogao garantirati da nebi došlo do upadica sa strane razočarane jugoslavenske momčadi. Shodnije bi dakle bilo, da se na mjesto talijanske (kako se to namjerava) digne na primjer engleska zastava. Ovaj se je predlog viceadmirala Cagni-ja vidljivo neugodno dojmio. On se je nato izrazio: »Dobro, mi ćemo onda riskirati, da te brodove silom zaposjednemo.«

To ratoborno raspoloženje sleglo se je odmah, nakon što je admiral Koch ponudio da će na shodan način pripraviti momčad na tu predaju. Toga radi trebao bi engleski ataše Captain Larkins sutradan pod velikom engleskom zastavom jednim čamcem na kopno doći, a pobrinuti će se on (admiral Koch) da jugoslavenska momčad čim više moguće tog engleskog funkcionera opazi, koji je kako će se to obznaniti — po nalogu ostalih saveznika došao u Pulj da preuzme ta dva broda. Ovaj je predlog primljen i proveden bio. Faktično su ti brodovi slijedećeg dana t. j. 10. novembra bez ikakove upadice sa strane jugoslavenske momčadi predani bili; dočim je ali viceadmiral Cagni ovu priliku upotrebio da brže nadmudri engleskog atašeja. Bijaše naime utanačeno, da se kao znak predaje brodovlja digne na krmi talijanska a na velikom jarbolu engleska zastava.

Faktično dao je Cagni u zadnjem času zastave, koje su bile pripravne za veliki jarbol, premjestiti na prednji jarbol. Ali i tamo nisu dugo ostale, nego su već sutradan nakon odlaska Captain-a Larkins-a odstranjene bile.

Dne 12. novembra prispio je američki admiral BULLARD u Polu. Prigodom po međunarodnom ceremonijalu izmijenjenim posjetima, govorilo se je i mnogo o budućnosti mlade jugoslavenske mornarice. Pošto američki admiral nije imao nijednog svojeg broda na raspolaganje to je utanačeno bilo, da će mu admiral Koch na brodu viceadmirala Cagni-ja — »PISA« — uzvratiti posjet. Prigodom tog sastanka kod viceadmirala Cagni-ja sa američkim admiralom izrazio je admiral Koch želju, da se jugoslavenskoj mornarici za izobrazbu naraštaja prepuste već sada za prvi početak nekoji brodovi i da se luka kaštelska (sette castelli) uzme za bazu. Bullard i Cagni odobrili su taj predlog, te je tog dana izgledalo, kao da je osnutak naše mlade mornarice osiguran. Na žalost je već skora budućnost pokazala, da su te nade bile jalove.

Slijedećeg dana, 13. Novembra, odputovao je kontreadmiral Bullard u Split da posjeti međjutim u zaljev Poljudski odposlane oklopnjače »Zrinyi« i »Radetzky«. Tom prigodom preporučio je Cagni Kochu, da se pobrine da brodovi u Poljudu dočekaju admirala Bullarda, na dostojan način, jer mnogo o utisku odvisi, kojeg će taj funkcionar o našem držanju tamo primiti. Cagni igrao je u to doba još ulogu prijatelja i pokrovitelja jugoslavenske mornarice.

Još tijekom istoga dana — 13. novembra — prispio je u Polu francuski krstaš »Condorcet« sa kontreadmiralom Fatou i engleski krstaš »Lowestoft« sa komodorom Kelley.

Kontreadmiral Fatou obavio je običajni posjet, dočim je komodore Kelley po jednom častniku poručio, da bi ga veselilo s admiralom Koch-om još iste večeri govoriti.

S obzirom na ovaj neobičan način tumačenja međunarodne kurtoazije nije admiral Koch predbježno tom pozivu udovoljiti mogao. No pošto je viceadmiral Cagni još iste večeri a i sutradan kroz svojeg šefa štaba upozorio admirala Koch-a da bi valjda ipak dobro bilo posjetiti engl. komodora, odlučio se je Koch da kao prvi učini posjet. No jedva što je Koch

na brod »Lowestoft« prispio; pridošao je i viceadmiral Cagni. Očividno želio je prisustvovati dogovoru iz bojazni da se nebi štogod zaključilo, što bi bilo napereno protiv njegovom, talijanskom programu. Naknadno se je i pokazalo što je bio uzrok bojazni talijanskog admirala. Za večer istog dana — 14. novembra — bila je naime sazvana konferencija admirala na brod »Pisa«, pa se je Cagni bojao da bi engleski komodore mogao pozvati na tu konferenciju i Koch-a.

Faktično obdržala se je ta konferencija na večer 14. novembra. Prisustvovali su vice-admiral Cagni, kontreadmiral Fatou i komodore Kelley. Amerikanski admiral Bullard nije se još vratio bio iz Splita, premda je on trebao da bude kod te konferencije nazočan. Kontreadmirala Koch-a obavjestili su da pridodje sutradan u 8 sati u jutru na brod »Pisu«. Prvo što je viceadmiral Cagni, kad je Koch u određeno doba na »Pisu« prispio, njemu nujno izrazio bilo je, da se je amerikanski admiral Bullard vratio, potpuno indigniran i ozlovoljen poradi prilika koje je u Splitu i na tamo se nalazećim brodovima našao. Osobito neugodna je upadica sa jednom jugoslavenskom torpiljarkom — on misli br. »51« — koja je navodno svoj top naperila na jednu kuću na kojoj se je talijanska zastava vijala.

Jasno je, da će si pod takvim okolnostima morati premisliti, da povjeri ratno brodovlje Jugoslavenima.

Admiral Koch odgovori, da mu se stvar vrlo nevjerojatnom pričinjava. U ostalom da će se pretraga s mjesta odrediti.

Da je ovaj cijeli događaj bila samo puka priča, dokazuje priložena depeša (*prilog V.*) i činjenica, da se je admiral Bullard, od admirala Koch-a preko svoga posjeta u Splitu pitan, daleko od svake indignacije, vrlo pohvalno o svemu vidjenom i doživljenom izrazio; ako se preko čega tužio, to je bila neugodna silna bura, koja je donekle ovu lijepu ekskurziju nagrdjivala.

Nakon što su bili svi admirali na okupu, pročita se protokol (*prilog VI.*), koji je kod dan prije održane sjednice bio sastavljen. Pošto se je ali u točki 4. rečenog protokola nalazila mjera, koja je za većinu jugoslavenskih oficira i pomorske momčadi katastrofu značila, to je kontreadmiral Koch upozorio na nemogućnost provedbe ove mjere, jer je cio niz osoba, premda ne bijahu Istrani, već od mnogo godina svoj dom i svoje obitelji u Puli imao. Stoga ova točka već iz razloga čovječanstva nije bila provediva. Tom su prigodom svi admirali, osim talijanskoga, povladjivali, još više, kontreadmirala Koch-a pozvao je engleski komodore Kelley, da predloži novu formulaciju te točke. Kad je ali viceadmiral Cagni vidio, da se ozbiljno ide na novu stilizaciju tog članka, udari opet putem svoje obične taktike čovjekoljublja te govorio o »kulturnim ljudima« i davao, da naravno oni koji imaju svoje obitelji u Puli, ako i nisu Istrani mogu tamo ostati. — Admirali udovoljiše se tom jasno izrečenom izjavom i tako je izostalo to od Cagni-a samog započeto ispravljjanje tog članka, koji je u daljnjem toku toliko bijede nanio našim ljudima.

No čim je taj protokol bio podpisan, te admirali ostavili Pulu, što se je zbilja još isto popodne, započela je sistematska persekucija sa strane talijanskog viceadmirala proti svemu što je jugoslavensko.

Jedva bi se moglo naći koje sredstvo koje se nije upotrebilo, da se onemoguću život Jugoslavenima u Puli. Na 19. p. p. otišao je zbilja zadnji transport jugoslavenske momčadi iz Pulja, te je ostao samo admiral Koch sa svojim štabom ukrcani na jachti »Lacroma«, na kojoj su bili ukrcani oko 40 momaka. Pošto je na jednu ruku, da se udovolji članku 1.) protokola prema posve promjenjenoj situaciji, putovanje admirala Koch-a sa »Lacromom« u Split posve bespredmetno postalo, na drugu ruku ali, radi neprestance počinjenih poteškoća, nije više bilo moguće, da se taj brod pripravi za tu vožnju, predložio je admiral Cagni. da admiral Koch kod Narodne Vlade svoje imenovanje representantom Jugoslavije u Poli isposluje (*prilog VII.*). Jer je ali ovo isposlovanje radi posve prekinute sveze sa izvanjim svjetom, dugo trajalo, prekoračio se je medjutim rok odredjen za pravodobno otputovanje »Lacrome« iz Pule, ostade tako i taj brod sa svim svojim skupocjenostima u rukama Talijana. Na dan 24. 11. p. p. bi snimita i na tom zadnjem brodu jugoslavenska zastava.

Pošto se kasnije od strane Narodne Vlade u Zagrebu imenovanje jednog jugoslavenskog reprezentanta na jugoslavenskom tlu iz principijelnih razloga nije odobriti moglo, pronašao je viceadmiral Cagni momentat shodnim, da se riješi još i zadnjeg preostalog jugoslavenskog zastupnika, dav mu doduše u vrlo delikatnoj ali svaki nesporezumak posve isključivoj formi (*prilog VIII*) — sa pozivom na zaključke sjednice od 14. na razumjenje, da i on Polu ostavi. Da je on — Cagni —, u tom spisu još brzo pokušao, da na vrlo nezgrapnan način porekne to u njegovoj predjašnjoj noti od 17. učinjeno priznanje, t. j. priznanje jednog reprezentanta Jugoslavije a time i cijelo opstojenje Jugoslavije, spominje se samo nuzgredno, jer prinaša karakteristici muževa njegovog kroja.

Tako je dne 28. novembra 1918. kontreadmiral Koch kao zadnji jugoslavenski funkcionar ostavio Polu, muž, koga je viceadmiral Cagni za vrijeme kad je još cijela jugoslavenska posada iza njega stajala, sa »eccellenza« titulirao, i kojemu nakon što je zadnji jugoslavenski vojnik Pelu ostavio, nije više htio niti oslov »Admiral« priznati. Na tom mjestu valja naglasiti, da sva pobjedna vika Talijana nije kadra da nadviče historijsku činjenicu, da to nije bilo talijansko oružje, koje je ovaj branič Jadrana oborilo. Isto kao što su na Piavi slavenske regimente stvorile jaz za odlučni slom, tako su slavenski mornari u Puli svladali Austro-Ugarske silnike, otev im iz ruku flotu i utvrdnu, puni osvjedočenja, da će kod velikih sila, koje su krenule u boj za svetu stvar slobode,(!) naći njima pripadnu pravednu nagradu.

1. Nismo mogli točno utvrditi kome je ovaj izvještaj upućen. Vjerojatno je međutim on sastavljen na traženje Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu, u okviru sabiranja dokumentacije za Mirovnu konferenciju u Parizu.
2. Misli se na revolucionarni pokret radnika Pule, koji je urodio akcijom od 22. I. — 28. I. 1918., a o kojoj i u ovim našim »Prilozima gradi« donosimo nešto dokumenata pod br. 2—4.

3. Radi se o osnivanju Mjesnog odbora Narodnog Vijeća SHS u Puli kao područnog organa Središnjeg odbora Narodnog Vijeća SHS u Zagrebu.
4. Dobre podatke o ličnosti M. Kocha dao je M. Balota, Puna je Pula (Zagreb 1954) str. 279 i sljed.
5. Nalog cara Karla da se ratna flota, odnosno cjelokupna »mornarica, mornaričke ustanove i druga mornarička imovina«, preda Narodnom Vijeću SHS, stigao je u Pulu 30. X. 1918. oko 20h naveče.
6. Radi razumijevanja čitavog procesa predaje ratne flote iz Pule savezničkim silama (odn. Italiji), i roka te predaje, treba voditi računa o uslovima i odredbama primirja sklopljenog 3. XI. 1918. između austrougarske vrhovne komande i talijanske vrhovne komande koja je nastupala u ime Saveznika. U protokolu o primirju, odjeljak II. »Pomorske klauzule«, određeno je pod t. II. i III., koje jedinice flote ima Austro-Ugarska predati Saveznicima. U dodatnom pak protokolu, koji regulira izvršenje odredaba primirja, odjeljak II. t. 1—3, preciziraju se obveze austro-ugarske vlade da talijanskoj i ostalim savezničkim vladama: javi putem radiotelegrafske stanice u Puli, a preko Venecije, gdje se sve nalaze jedinice austroug. flote; da sve jedinice koje se po primirju imaju predati moraju stići 6. novembra u Veneciju (pri čemu se poimenično citiraju sve te jedinice); svako oštećenje spomenutih jedinica smatrat će se »najtežom povredom primirja«; »svi ostali brodovi, koji nemaju biti predani savezničkim silama, moraju se u roku od 48 sati po obustavi neprijateljstava koncentrirati u lukama Bakra i Splita«.

O ovim odredbama koje su pretstavljale zaključak svih savezničkih i pridruženih im sila, kao i SAD, nisu vodili baš mnogo računa autori, koji su dosada obrađivali pitanje sudbine ratne flote u Puli i gubitak te flote za ratnu mornaricu nove jugoslavenske države koja se tada formirala. Ni ovaj izvještaj ne spominje te odredbe, a koliko su one bile poznate njegovom sastavljaču, teško je odrediti.

Državni arhiv u Zagrebu; Ratni arhiv, nesredeno b. s.

IZVJESTAJ

ex pomorskog zastavnika Antun - a SESAN - A, o njegovom djelovanju za vrijeme boravka u Italiji od 3. II. 1918. do 6. XII. 1918.

Za vrijeme poznate pobune od 1. 2. i 3. veljače 1918 u Boki Kotorskoj — kojoj sam bio vodja — (!) bio sam odredjen kao izaslanik u Italiju, da pozovem saveznu mornaricu, o kojoj smo tačno znali, da se nalazi u tarantskom zaljevu, da okupira Boku Kotorsku.

Dne 3. 2. 1918. stigao sam na hydroplanu u Mattinatu, gdje sam odmah izvjestio mjesnu karabinjersku postaju radi čega dolazim i da želim, da budem čim prije predveden pred zapovjednika dotičnog rajona. Poslije podne istoga dana, bio sam odveden u Manfredoniju i predan kapetanu Odo (Capitano della territoriale), kojemu sam ispričao sve što se je dogodilo i što se događa u Boki Kotorskoj i radi čega sam ovamo došao, te sam ga zamolio, da me stavi odmah u vezu sa Brindisi, Tarantom ili Rimom. Na žalost nijesam našao kod toga čovjeka razumijevanja, jer on nije baš (ni)najmanje bio upućen u interne političke kao ni vojničke prilike bivše austro-ugarske mornarhije i on bojeći se da ne bi napravio koju pogrešku, daje me jednostavno zatvoriti: mene i dva podčasnika, postavivši nam stražu od 12 vojnika. Da predusretne kojekakve sumnje navedoh kao svjedoke baruna Maineri, koji je tada bio oficir u talijanskoj vojsci, Dr. Leontića i Dr. Jedlovskoga — članove Jugoslavenskog odbora, koji me lično poznaju i koji bi bili posvjedočili o mom političkom uvjerenju. Tek poslije dva dana dodjoše k meni dva oficira avijatičara od talijanske ratne mornarice u Brindisi, i tom prigodom sastavismo prijavu o dogodjajima u Boki Kotorskoj i o cilju moga dolaska u Italiju. Drugi dan po njihovom dolasku odletješe mojim hydroplanom put Brindisi.

Na 7. II. 1918. bio sam prevezen pod oružanom pratnjom u Brindisi, gdje me zatvoriše u kabinu ratnog broda »Varese«. Zapovjednik broda pozvao me je k sebi, da se informira o onome što ga je lično interesovalo. Ja sam ga prekinuo i kazao mu, da sam došao u Italiju za važnije stvari, naime da se može što drugo poduzeti, a da im ja stojim na raspoloženju sa svim mojim znanjem o austrijskoj mornarici, u kojoj sam služio do onda 4 $\frac{1}{2}$ godine i koju sam dobro poznavao. Tražio sam od njih da mi postave pitanja, jer nijesam znao što im je poznato i što bi ih mentalno najviše interesiralo. Na ovo sam dobio odgovor da izradim bilo koju temu.

Prihvatio sam se posla i radio, ali bez ikakova shvaćanja sa strane Italijana.

Na 11. 2. došao je na brod »Varese« admiral zapovjednik svih brodova u Brindisi, te me je pozvao k sebi. Iz razgovora s njime razumio sam, da nijesu ništa poduzeli protiv Boke Kotorske, a što je više, da nijesu poslali niti jedan hydroplan, da izvidi položaj u Boki Kotorskoj, o kojem

sam im pričao. Tom prigodom sam doznao da ću krenuti put Rima, gdje ću i ostati. Netom stigoh u Rim, strpaše me u kasarnu »Makao« skupa sa mojim podčasnicima u jednu vlažnu sobu, a koja je do onda služila kao zatvor za talijanske vojnike.

Na moje protestovanje protiv takvog ponašanja premjestiše me u jednu drugu sobu, koja nije bila mnogo bolja od prve.

Tu u Rimu opet moljah Talijane (isto kao u Brindisi), da mi dozvole govoriti sa Kraljevskim srpskim poslaništvom, koga sam smatrao reprezentantom jugoslavenskog naroda, ali mi je molba bila odbivena sa motivacijom »si tratta di alta politica e perciò non vi possiamo permettere« Medjutim je moje podčasnike Poljake mogao da pohodi njihov zastupnik Zamorsky.

Poslije par dana bio sam premješten u »mornaričko odelenje«, gdje sam nastavio informativni rad.

Tu sam imao prigodu da se upoznam sa jednim engleskim časnikom ratne mornarice, koji je bio dodijeljen talijanskom Ministarstvu mornarice. On me zamoli, dali bi bio voljan da mu odgovorim na sva pitanja što će mi ih on upraviti, a što će se ticati austrijske ratne mornarice te političkih i ekonomskih prilika Austro-Ugarske.

Ja sam pristao drage volje i radio sam nekoliko dana skupa s njime, dok nijesmo čitavu stvar svršili.

Jednoga dana dobijem nalog, da krenem put Ferrare, gdje ću se sastati sa capitano di vascello Ciano.

Sa Cianom susretoh se dva puta u Ferrari i u ta dva puta informirah ga o čitavoj organizaciji kao i o rasporedu austrijskih ofenzivnih i defenzivnih sila. O Puli i Spljetu ga informirah posebno i zamolih ga tom prigodom, da mi on sa svojim uplivom isposluje, da bi i ja sudjelovao kod akcije protiv austrijske ratne mornarice.

Poslije 15 dana premjestiše me opet u Rim i tu isto moljah opet kapetana Soldati od »Ufficio informazioni«, da mi isposluje dozvolu za sudjelovanje kao i za vodjenje akcije protiv austrijske mornarice, ali me odbiše. Molio sam ih još, da mi stave na raspoloženje dva motorna čamca, pak da ću osobno organizovati vezu između Italije i naših ljudi u Dalmaciji te da na taj način možemo najbolje pratiti unutarne događaje Austro-Ugarske, kao i potpomagati iste u revolucionarnom pothvatu. Obećao sam im, da ću im tim putem pribaviti brzojavne tajne kodekse, kojima se služe austrijske i njemačke podmornice, da ćemo tim putem znati za najmanji pothvat sa austrijske strane, ali to nije ništa koristilo, jer oni nijesu bili voljni da priznaju jugoslavensku borbu proti Austro-Ugarske.

U to isto vrijeme na zamolbu sa talijanske strane pisao sam propagandističke letke na jugoslovanske mornare u austrijskoj ratnoj mornarici, a koje su talijanski hydroplani bacali uzduž čitave obale.

I dok sam sve to radio i pisao, dotle sam uvijek bio pod jakom stražom i bez ikakve slobode.

Jednoć na šetnji u pratnji nekoga gospodina pouzdanika talijanskog ministarstva, susretoh jednog kraljevskog srpskog kapetana; zaustavih ga i upitah gdje se nalazi Kr. srpsko poslaništvo jer bih želio ići tamo. Kada sam od dotičnog dobio adresu, zamolih pismeno »Capo di stato maggiore« da mi dozvole poći do Kraljevskog srpskog poslaništva. Odgovora nijesam nikakvog dobio, već sam jednostavno bio zatvoren 8 dana.

Poslije jedne austrijske akcije na Anconu u proljeću 1918. Talijani su se htjeli revanširati pak me zamoliše da im pomognem izraditi plan kako da prekinu željezničku prugu između Dubrovnika i Kotora.

Njihovu predloženu akciju nijesam odobravao, jer se time ne bi bilo ništa naškodilo, budući ta željeznička pruga nije igrala nikakvu veću ulogu u vodjenju podmorničkog rata, a ni za albansku frontu nije bila neophodno potrebna.

Predlagao sam im ozbiljnije akcije: kao zauzeće Šibenika i nekih otoka; prekinuće direktnoga spoja između Rijeke i Albanije po moru, bazirajući se na neke točke uzduž obale, koje sam im ja bio naznačio; zauzeće nekih obalnih baterija itd. Oni nijesu na to pristali, već su se odlučili na akciju protiv Pule, od koje sam ih odgovarao, a koja — kako sam kasnije čuo — nije ni uspjela.

Za ovo vrijeme puštiše na slobodu oba podčasnika Poljaka, koja su sa mnom bila došla u Italiju, dočim sam ja i dalje ostao pod stražom.

Vidjevši da Talijani ne će nikada poduzeti ozbiljne akcije protiv austrijske ratne mornarice, odlučih poći u francusku ili englesku mornaricu.

Da izvedem tu svoju nakanu, morao sam se riješiti Talijana, pak sam zato zamolio »Capo di stato maggiore« da mi dozvoli poći u Macedoniju u srpsku vojsku, odakle sam namjeravao staviti se na raspoloženje savezničkoj mornarici. Na tu molbu ne dobih nikad odgovora, već me predadoše u Nocera Umbra, u logor zarobljenih oficira Jugoslavena. Tu ostadoh punih 6 mjeseca u pravom ropstvu.

Za vrijeme moga robovanja, pozva me jednom u audijenciju u Rim gosp. Bissolati tadanji ministar.

Ministar Bissolati htjede se lično informirati od mene o događajima u Boki Kotorskoj i o uzroku, da se ta akcija nije provela. Ja sam mu obrazložio čitavu ondašnju situaciju i dao tom prilikom sve moguće date, za koje mi je on rekao, da će mu trebati protiv gospode na Ministarstvu mornarice, čiji da je chef najveći protivnik Jugoslavena. Pričao sam mu također o svim razočaranjima, koje sam doživio u Italiji i o tomu kako sam jednoć ogorčen na njihov postupak rekao izaslaniku »Ufficio Informazioni«, da u Italiji u Ministarstvu ima više Suhomlinova nego što je bilo u Rusiji. Na ove moje riječi odvrati mi ministar Bissolati po prilici ovim riječima: »Istina je, naša aristokracija i naše aktivno časništvo nije krema naroda, kao što bi morala biti, već blato«. Pri mome rastanku s njime, reče mi da pozdravim sve drugove u ropstvu i da im kažem da će on uvijek zastupati naše pravo na Dalmaciju, gdje smo mi u apsolutnoj većini, ali da će samo biti poteškoća kod rješavanja istarskog problema, budući da tamo ima i našeg i talijanskog elementa.

Poslije te audijencije povratih se natrag u Nocera Umbra, gdje ostadoh sve do 4. decembra 1918.

Na 6. decembra 1918. bih oslobođen talijanskog ropstva i tada predjoh u Solun sa ostalim jugoslavenskim časnicima dobrovoljcima.

U godini 1918. od početka februara do svršetka podmorničkog rata potopljeno je u Sredozemnom moru mnogo, koliko tačno ne znam, ali sigurno na desetke savezničkih parobroda, punih vojskom, životnim namirnicama i ratnim materijalom.

Te su sve akcije izvedene iz Boke Kotorske, gdje je bila operativna baza za njemačke i austrijske podmornice u Sredozemnom moru. Kada bi Talijani bili prihvatili moj predlog i kada bi bili priznali borbu Jugoslavena protiv Austrije, to se ne bi bilo dogodilo jer zauzećem Boke Kotorske, bili bi lišili austrijske i njemačke podmornice njihove glavne baze. A albanska fronta, kojoj je žila kucavica prolazila preko Boke Kotorske bila bi se srušila, netom bi joj se ova bila presjekla i tako bi se bila stvorila mnogo povoljnija situacija za saveznike, nego li što je bila ona na početku godine 1918.

Zagreb, dne 20. veljače 1919.

ANTUN SESAN v. r.

ex pomorski zastavnik austrijske ratne mornarice

PRILOG II.

Es ist dem Flottenkommandant zur Kenntnis gelangt, dass die Absicht besteht, die Bemannungen der Schiffe dazu zu bringen, dass sie am 1. Nov. oder an einem der nächsten Tage die Kassen auszurauben, die Schiffe verlassen und in ihre Heimat zurückzukehren.

Es ist natürlich nicht bekannt, wie weit die Anstifter Erfolg hatten: ich möchte aber auf jeden Fall noch in letzter Stunde davor warnen, jetzt, wo ihr alle wisst, dass in kürzester Zeit so oder so der Krieg beendet sein muss, einen Entschluss zu fassen, der euch in den Augen der Welt, der Heimat, und Angehörigen zu eidbrüchigen Verbrechern stempelt.

Abgesehen davon, dass in Pola 45000 Matrosen und Soldaten sind und die vorhandenen Eisenbahnzüge nicht 2000 Mann befördern könnten und abgesehen davon, dass diese Transporte unterwegs abgefangen werden, dass im Hinterland grosse Not herrscht, an der keine Demonstration oder Revolution etwas ändern kann, müsst ihr bedenken, was die Geschichte, die Welt und euere eigenen Angehörigen dazu sagen werden, wenn die Frage entsteht, wie hat sich im Moment, wo die Heimat in der grössten Not war, die Flotte benommen? Da wird geantwortet werden müssen, die Mannschaft hat die Kassen beraubt, hat den Flaggeneid gebrochen, die Schiffe verlassen und gemeutert. Und gegen wen? Glaubt ihr, dass die Offiziere euere Feinde sind? Glaubt ihr, dass es den Offizieren besser geht wie euch? Uns geht es viel schlechter. Wir arbeiten bis tief in die Nacht hinein. Wir tragen die schwere Verantwortung. Für euch sorgt der Statat. Füttert und kleidet euch so gut oder so schlecht es die Verhältnisse heute wo der Feind uns von der Aussenwelt abschnürt — gestatten. Wir müssen unseren Unterhalt selbst bezahlen und dass dazu die Mittel besonders bei den Verheirateten nicht reichen, könnt ihr euch vorstellen. Euer Interesse ist genau so das unsrige wie unseres das euere. Auch unsere Soldaten und Menschenehre ist eine gemeinsame. Unsere Brüder, die über 4 Jahre Tag und Nacht, bei Sturm und Regen, in Winterkälte und Trommelfeuer wie die Löwen kämpfen, was würden sie von [euch] denken, die die ganze Zeit auf den grossen Schiffen euch mit vollen Magen unter Dach schlafen gelegt habt und zum Schluss knapp vor Friedensschluss Treubruch und Verrat an eueren Vaterland übt?

Die Hauptsache im Leben ist es, dass man jedem Menschen erheben Hauptes offen in die Augen sehen kann. Dazu muss man ein unantastbar ehrlicher Mensch sein und seine Pflicht erfüllen.

S. Majestät und unsere Regierungen haben das Selbstbestimmungsrecht der Völker anerkannt, jeder wird nach einigem Willen glücklich werden können. Euere politischen Führer sind an der Arbeit und mahnen alle einhellig zur Ruhe. Mit dieser Arbeit haben *wir* nichts zu tun. Das Resultat müssen wir in Ruhe abwarten.

Drum seid vernünftig, macht euch nicht am Ende dieses langen Krieges noch durch eine unüberlegte Tat unglücklich und treubruchig

gegen euer Vaterland. Denen, die euch verleiten wollen, sagt nein! Ich will kein Schuft werden! Wenn ich 4^{1/2} Jahre meiner beschworenen Pflicht treu geblieben bin, will ich auch noch diese paar Tage abwarten. Dann kann es nicht dazu kommen, dass noch euere Kindeskinde sich euer schämen müssen. Und was geschieht, wenn die Schiffe verlassen werden? Unsere ganze Küste ist dem Erbfeind wehrlos ausgeliefert, der sie gewiss nie mehr hergeben wird. Dass aber ohne Küste alle Staaten unseres Bundesstaates nicht existieren können und die Völker verhungern müssen, ist selbstverständlich.

Bei der gegenwärtigen Lage, wo der Friede vor der Tür steht, hängt mehr denn je von der Flotte ab. So lange unsere Schiffe kampfbereit in den Häfen liegen, ist unsere Küste gesichert, wenn die Schlagfertigkeit leidet, sind die Folgen unabsehbar.

Ich und meine Offiziere werden unter allen Umständen unsere Pflicht bis zum Äussersten erfüllen, erhoffe und erwarte dasselbe von euch.

PRILOG III.

Članak iz »HRVATSKI LIST« u Puli, dne 28. oktobra 1918.

P O Z I V !

JUGOSLAVENI! SLAVENI!

Večeras u 6 sati održaće se u Sokolskoj dvorani Narodnog doma u Puli

J a v n a s k u p š t i n a

na koji imadu pristup svi slavenski misleći ljudi bez razlike staleža i zanimanja, kao takodjer pouzdani odaslanici jugoslavenske i uopšte slavenske momčadi ratne mornarice te kopnene vojske.

Dnevni red skupštine je ovaj:

1) Opći pregled Slavenstva od prije rata do danas s osobitim obzirom na Jugoslavene

2) Kratak zemljopisni i narodnosni opis Jugoslavije

3) Narodna organizacija — »Narodno Vijeće«

4) Izbor mesnog odbora »Narodnoga veća«

5) Naputak i lozinka našeg držanja

6) Rezolucija

Potpisani preporuča točnost, red i dostojanstvo.

Pula, dne 28. oktobra 1918.

Za privremeni odbor :

Dr. Lovro Scalier m. p.

Ante Šabalja, m. p.

Ivan Dorčić, m. p.

PRILOG IV.

Dep. 1

A monsieur le Président des États — Unis Woodrow
Wilson et aux champions de la liberté mondiale

A minuit du 30. au 31 octobre le comité national des yougoslaves après avoir brisé les chaînes d'oppression centenaire et suivant l'appel des officiers et soldats inspirés des idéaux sublimes de Monsieur le Président, de concert avec Tchécoslovaques et avec le Polonais et d'accord avec la partie italienne des habitants de Pola a pris possession de la flotte entière du port de guerre de la place forte de Pola.

A commencer de ce moment nous nous considérons comme des compagnons des combattants pour la justice et la liberté des peuples et nous nous estimions heureux pouvoir saluer de tous nos coeurs reconnaissants comme nos alliés et nos amis. L'arrivée la plus prompte au port de guerre de Pola de l'une des divisions navales des États-Unis ou d'une puissance alliée non intéressée à la question nationale d'ici.

Pour le Conseil national à Zagreb le Comité local de Pola.

Dr. Lovro Skaliar comme président et le capitaine de fregate Metod Koch comme chef de la défense nationale.

Dep. 2.

Aux puissances de l'entente.

Avant hier a été consignée dans nos mains, comme emissaires du gouvernement national yougoslave, toute la flotte de l'ancienne monarchie Austro-hongroise pour l'état des slovenes croates et serbes. Néanmoins hier matin deux officiers de la marine royale italienne ont fait sauter dans le port de Pola le dreadnought Viribus unitis qui battait déjà le pavillon national. Dans le Quarnero on a torpillé le bateau Frankopan. Nous prions l'entente notre liberatrice de bien vouloir considerer notre nation comme une amie reconnaissante et sincère et de faire cesser ces déplorables hostilités.

Tresić — Pavičić, Bukšeg, Čok.

Dep. 3

Ev Nr. 491 — Comando della forza navale italiana

V e n e z i a

Lo stato jugoslavo è in possesso di tutta la forza marittima di cui disponeva sinora lo stato austro-ungarico e si considera come non trovandosi in istato di guerra con le potenze dell' intesa. Si prega di mandare d'urgenza un parlamentario per un colloquio a Pola. Una propria torpediniera con bandiera bianca attenderà il parlamentario italiano a 10 miglia ad ovest del faro San Giovanni in Pelago. Si prega risposta radiografica per quando si ha da attendere il parlamentario.

Comando della forza navale jugoslava.

Dep. 4

Monsieurs Tresić—Pavičić, Bukšeg, Koch commandants flotte — Pola

Reponse a votre télégramme avec nos saluts d'amitié nous vous invitons à vous rendre immédiatement à Corfou sous le drapeau blanc pour vous mettre a la disposition du commandant en chef des forces alliées. Avvertissez par télégraphie sans fil votre depart et votre arrivée. Clémenceau, Colonel House, Lloyd George, Orlando.

Dep. 5

Nr. 9 li 2 ore 1545 — Al comando navi presenti a Pola:

Per eventuali comunicazioni inviare torpediniera con bandiera bianca a Punta Maestra dove troverà domani ore 12 pilota ad attendere. Comandante in Capo Venezia.

Dep. 6

Al comandante delle forze navali di Venezia.

In questo momento abbiamo ricevuto questo radiogramma: Monsieurs Tresić—Pavičić, Bukšeg, Čok commandants flotte Pola — Reponse a votre télégramme avec nos saluts d'amitié vous invitons a vous rendre immédiatement a Corfou sous le drapeau blanc pour vous mettre a la disposition du commandant en chef des forces alliées. Avvertissez par télégraphie sans fil votre depart et votre arrivée. Clémenceau, Colonel House, Lloyd George, Orlando. Così il radiogramma. In seguito a questo invito siamo impediti di recarci presso Punta Maestra col nostro parlamentario appar radiogramma da voi or ora ricevuto. Appena che le circostanze ce lo permetteranno, ci sarà caro, di portarvi il saluto della Jugoslavia libera ed amica.

Il Comando delle forze navali jugoslave.

Dep. 7

Venezia Nro. 11 li 2 ore 2015.

Comando della flotta Pola:

Stante presenza nostri sommergibili in mare e banchi di mine che probabilmente ignorate sarà per vostra sicurezza necessario un abboccamento fra un nostro delegato ed un nostro ufficiale stop dite se manderete delegato punta Maestra a 12 ore di domani come precedentemente inteso o se preferite che alla stessa ora nostro delegato su siluranti con bandiera bianca si trovi 17 miglia ovest del faro di San Giovanni in Pelago stop Attendo vostra cortese risposta stop Ricambio amichevoli saluti:

Comandante in Capo piazza marittima Venezia Marco.

Dep. 8

Nro. 120 — Al comandante in Capo piazza marittima Venezia:

Confermo ricevuto vostro ultimo radiogramma in seguito a questo suo ripetuto gentile invito e modificando di quanto esposto nel mio ultimo radiogramma m'onoro di comunicare che domenica li 3 corrente un

nostro parlamentario accompagnato da un ufficiale della nostra flotta si troverà a 12 ore a 17 miglia ad ovest del faro di San Giovanni in Pelago.
Con amichevoli saluti il

Comandante flotta jugoslava.

Dep. 9

Venezia Nr. 20 li ore 16 — Comando in Capo forze navali Pola:

Interessa vivamente la flotta dell'intesa conoscere se vi risulta che nei porti adriatici vi siano sommergibili germanici ed in tale caso vi preghiamo comunicarci quali provvedimenti avete presi o prenderete per impedirne l'uscita dai porti stop Anticipatamente vi ringrazio dell'assicurazione che vi compiacerete darmi. Ammiraglio Thaon di Revel.

Dep. 10

Nro. 159: Comandante in Capo Venezia:

Sommergibili germanici partiti da Pola prima della consegna della flotta al governo jugoslavo. Presentemente non si trova a Pola nessun sommergibile germanico.

Comandante flotta jugoslava Pola

Dep. 11

Nro. 170 17 r 20 p — dd: Ammiraglio Thaon di Revel:

Nell'acque di Pola nessun sommergibile germanico stop Stazioni Sebenico e Bocche di Cattaro hanno l'ordine di rispondere alla domanda direttamente stop.

Comando in Capo forze navali jugoslave

Dep. 12

Nr. 23, 0300: Comando navi Pola:

Ringrazio comunicazione relativa sommergibili.

Thaon de Revel.

Dep. 13

Nro. 244 w 123: To president Wilson and allied powers: November 5 Th. This afternoon anchored in Pola the italian cruiser »Ammiraglio di Saint Bon« and some torpedoboats stop at the same italian detachments entered the city though the place was absolutely calm and there was no cause for intervention stop the italian Viceadmiral Cagni being in charge of the commander in chief demanded to consigh the yougoslavian fleet and arsenals stop In charge of the yougoslavian government I solemnly protest against such proceedings unusual toward an allied nation stop I cannot answer for fatal cosequences that possibly may occur stop Immediate intervention wanted stop The commander of the yougoslavian navy.

Method Ciril Koch,
real admiral.

PRILOG V.

Iz Splita na povjerenika za mornaricu Prica Zagreb.

Na brz. 86/M. — Kod prvog dolaska Francuza u Split 9/XI. bile su privezane uz glavu Mletačkog mula kod lučkog poglavarstva i to provom prama gradu tp. 52 i 12. Meni nije ništa poznato, da su sa torpednjače nišani na jednu zgradu a vjerojatno je to puka igra fantazije.

Predstojnik za pomorstvo

PRILOG VI.

I sottoscritti ufficiali Ammiragli delle potenze Alleate e degli Stati Uniti d'America riunitisi sulla R. N. »Pisa« il 14. Novembre 1918. in Pola per decidere in merito ed alcuni particolari di urgente applicazioni delle condizioni di armistizio per quanto concerne la piazza di Pola hanno unanima deliberato quanto segue:

1.: All' Ammiraglio Koch sarà concesso soltanto il yacht »Lacroma« completamente senz' armi per portarlo a Spalato, ove disarmerà non più tardi del 25. Novembre. Non sono concessi i quattro cacciatorpediniere da lui richieste insieme al Lacroma.

2.: Le navi di battaglia »Radetzky« e Zrinyi« saranno disarmate a Spalato e prese in consegna della marina degli Stati Uniti d'America a nome proprio e degli Alleati.

4.: Tutti i militari di terra e di mare della Jugoslavia debbono entro il 20. corrente mese essere inviati ai loro paesi. Potranno rimanere i soli istriani. Tutti devono consegnare le armi al comando italiano, che le riceverà in nome degli Alleati e degli Stati Uniti d'America.

Entro la stessa data i militari checo-slovacci regolarmente inquadrati dovranno essere inviati nel loro paesi disarmati, ma le loro armi viaggeranno con loro sotto scorta nazionale e potranno essere distribuite nuovamente ai militari solamente quando giunti a destinazione.

A proposto dell' Ammiraglio Bullard i rappresentanti della Francia, Inghilterra e Stati Uniti d'America dichiaranno, che hanno molto apprezzato l'opera dell' Ammiraglio italiano svolta in così difficili condizioni ed esprimono al medesimo i loro vivi ringraziamenti a nome del proprio governo.

FRILOG VII.

Comando in Capo della Piazza marittima
di Pola

Pola li 17. novembre 1918.
Nro. di prot. 35 KK

Al'ill.mo Signor Ammiraglio
Metod Ciril KOCH

P o l a

Finora tutte le trattative di cessione di Pola furono fatte con la S. V. la quale e anche stata presentata e riconosciuta dai delegati delle potenze alleate e degli Stati Uniti d'America quale rappresentante della Jugoslavia.

Ma per la definitiva firma dei verbali e per le ulteriori trattative di ogni genere riguardanti i jugoslavi sarebbe opportuno che V. S. assumesse ufficialmente il titolo di rappresentante di Zagabria perchè tale comunicazione scritta renderebbe legali di fronte al Comitato di Zagabria ed ai Governi Alleati tutte le trattative in corso e quelle venture.

A nome dei delegati delle potenze alleate e Stati Uniti d'America le dichiaro che sarebbe graditissima la sua nomina rappresentante dei jugoslavi nella piazza di Pola.

Con la massima considerazione.

Il Viceammiraglio Comandante in Capo
U. Cagni m. p.

PRILOG VIII.

Comando in Capo della Piazza Marittima
di Pola

Pola, li 25. novembre 1918
Nr. 408 di prot.

Al Signor Ammiraglio

Method Cyril KOCH

P o l a

Dalla Sua lettera del 24 c. m. rilevo che la interpretazione data alla mia del 17. u. s. dal Consiglio Nazionale di Zagabria è ben differente dal pensiero che l'ha dettata. — Sta di fatto che V. S. è l'unica autorità locale con la quale io ho trattato le questioni sia militari che civili, presentatesi durante la esecuzione del mio mandato.

V. S. ricorderà che ogni qual volta pervennero reclami da parte di Jugoslavi, io ha sempre sollecitato il Suo intervento, quale naturale loro rappresentante.

Ebbe però la S. V. in una o due occasioni (recentemente per l'occupazione della Capitaneria di Porto) a dichiararmi che non poteva entrare nel merito ad atti di uffici civili; ma poi finì sempre col Suo finissimo tatto a regolare le cose in modo che effettivamente tutto fu trattato con V. S. che regolò direttamente la consegna di cassa.

Per quanto precede ed anche perchè, definita ormai ogni questione d'ordine militare di dettaglio nella conferenza tenuta in Pola fra i delegati delle Marine Alleate e degli S. U. d'America, le questioni che in avvenire si potranno presentare avranno in modo particolare carattere civile; conoscendo inoltre che la S. V. sarebbe rimasta di buon grado a Pola, La interessai a farsi riconoscere quale capo morale degli Jugoslavi di Pola, ma non quale rappresentante del *Governo* Jugoslavo, giacchè possono ritenersi rappresentanti ufficiali soltanto i delegati di Stati ufficialmente riconosciuti.

Pertanto, non potendo prendere atto del punto di vista di un governo non riconosciuto, ad evitare il ripetersi di equivoci o malintesi, non mi rimane che pregarLa di attenersi al deliberato della conferenza tenuta in Pola il 14 corrente, alla quale sopra ho accenato, ed essendo il «Lacroma» ormai passato in disarmo, domattina vi stabilirò un nucleo di marinai per custodirlo.

Con perfetta osservanza.

Il Viceammiraglio Comandante in Capo

U. Cagni m. p.

CHOIX DES DOCUMENTS SUR L'HISTOIRE DE L'ANNÉE 1918
EN ISTRIE ET À TRIESTE

Bernard Stulli

Dans le but de stimuler le travail pour la publication des documents relatifs à l'histoire de l'année 1918 en Istrie et à Trieste l'auteur publie un choix des documents provenant des archives de l'Etat de Vienne et de Zagreb. Les documents de 1 à 9 illustrent l'effervescence révolutionnaire dans la marine de guerre austro-hongroise durant le premier semestre de 1918. Les plus intéressants sont les documents 1—4, où se reflètent les échos de la Révolution russe d'Octobre à Trieste et à Pula dans le courant de janvier, ainsi que l'action révolutionnaire de masse directement incitée par l'interruption des négociations de paix de Brest—Litowsk.

Le document No. 10, avec ses 8 annexes, est une source très intéressante quant à la situation dans le port de guerre de Pula à la fin d'Octobre et en novembre 1918, surtout en ce qui concerne les événements ayant trait aux destinées de la marine de guerre austro-hongroise, après la chute de la Double Monarchie. La deuxième partie de ce document illustre admirablement la tactique typique de la marine italienne dans son zèle pour s'emparer le plus vite et le plus facilement possible du port de guerre de Pula et de la flotte austro-hongroise qui s'y trouvait, pour les soustraire ainsi à l'emprise du nouvel Etat Yougoslave en formation.